

VANNKRIG

Hvordan Israel nekter
palestinerne retten til vann

FIVAS

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
Vann er en menneskerettighet	6
Okkupasjon av de palestinske områdene	8
Vannressursene	10
Vann under okkupasjon	14
Muren på Vestbredden	24
Øst-Jerusalem	26
De ulovlige bosetterne	28
Vold	30
Palestinsk landbruk	32
Gaza	38
Internasjonal bistand	44
Kilder	50

Se for deg at du våkner en morgen i din egen seng og ikke kan vaske deg i ansiktet, bruke toalettet eller pusse tennene. At det ikke skjer noe når du skur på krana eller prøver å trekke ned i do.

Det er hverdagen for mange palestinere på Vestbredden. Ikke fordi det er tørke eller mangel på vann, men fordi det er undertrykkelse og okkupasjon. For vannet finnes. Under føttene til enhver palestinere finnes det vannressurser nok til å slukke tørsten til dem alle, til å vanne olivenlundene og til å pusse tennene. Vannet er bare ikke tilgjengelig for palestinere selv.

Da Israel okkuperte Vestbredden, Gaza og Øst-Jerusalem i 1967 erklærte Israel vannressursene i de okkuperte områdene på Vestbredden og i Gaza for statseiendom og overførte kontrollen til områdets militære kommando. Gjennom diskriminerende lover og avtaler har de forhindret og begrenset palestinernes tilgang på sitt eget vann. Bygging av nye brønner og infrastruktur er ulovlig for palestinere uten godkjenning av Israel. Det samme gjelder samling av regnvann.¹

Resultatet er en vannkrise for de nærmere 5 millioner palestinere som bor i de okkuperte områdene.

Forord

Denne rapporten, som er ført i pennen av Fivas, er et bidrag i det internasjonale arbeidet for å styrke palestinere sin kollektive rett til selvbestemmelse og egen stat. Med denne rapporten ønsker vi å løfte frem og belyse konkrete eksempler på hvordan Israels vannpolitikk bidrar til folkerett- og menneskerettighetsbrudd. Rapporten har som hensikt å vise hvordan okkupasjonen står i veien for palestinernes oppfyllelse av menneskerettigheten til vann, og hvilke omfattende konsekvenser dette medfører.

I den pågående israelske okkupasjonen er vann storpolitikk. Denne rapporten gir oppdatert informasjon om den historiske – og pågående politikken som Israel har ført gjennom mer enn 70 år. En politikk som har forhindret den palestinske befolkningen adgang til sine rettmessige vannressurser, og fratrukket de muligheten til å utvikle moderne infrastruktur og et velfungerende vann-nettverk. Dette er særlig gjeldende for den palestinske befolkningen på Gazastripen. Ti år med blokade og tre kriger har gjort vannmangelen for befolkningen på Gazastripen prekær.

De restriksjonene som Israel pålegger palestinere og deres tilgang til vannforsyning i de okkuperte palestinske områdene manifesterer seg på en rekke ulike måter: Gjennom kontroll over vann- og landressurser og restriksjoner på bevegelse av varer og ferdsel for mennesker. Palestinere må leve med et stadig økende antall kontrollposter og veisperringer for å forflytte seg, selv på egen jord. Samtidig gjør de militære restriksjonene okkupasjonen fører med seg det vanskelig for palestinere å få tilgang på nok vannressurser og til å utvikle og vedlikeholde vann- og sanitærinfrastruktur. Store landområder konfiskeres og vannressurser blir utilgjengelig. Videre har et komplisert rettslig system

forhindret og forsinket utviklingen av nødvendig infrastruktur i de okkuperte områdene. I mer enn fem tiår har palestinere vært avhengig av tillatelse fra det israelske militæret for få tilgang på egne vannressurser. Samtidig har Israel overutnyttet de delte og de palestinske vannkildene, tappet Jordanelven nærmest tørr og forårsaket uopprettelig skade på grunnvannskilden på Gazastripen.

Denne politikken viser hvordan Israel anser vannressursene i de okkuperte områdene som sin rettmessige eiendom, og hvordan de ser det som sin naturlige rett å utnytte disse ressursene. Israel sørger for å dekke egne behov og møte bosetterne sin etterspørsel. Samtidig brukes vannressursene som et middel til å fordrive og kontrollere palestinere i de okkuperte områdene.

Vi anbefaler Norge å legge større press på Israel, når landet fortsetter å ignorere sitt ansvar som okkupasjonsmakt. Norge må bidra til å endre dagens feilslåtte politikk, hvor de positive utviklings-trekkene uteblir, hvor de ulovlige bosettingene utvides, og hvor palestinere opplever daglige brudd på de universelle menneskerettighetene. Norge må, som en ansvarlig aktør i verdenssamfunnet, ta avstand fra og avslutte all aktivitet som støtter opp under de folkerettsstridige bosettingene.

To generasjoner palestinere har rukket å vokse opp under okkupasjon. Vi kan ikke tillate at flere barn vokser opp uten frihet, i frykt og uten rent vann i springen. Okkupasjonen av Palestina må opphøre.

Rapporten er delfinansiert av Fellesutvalget for Palestina, en paraplyorganisasjon for 28 norske fagforeninger, politiske parti og sivilsamfunnsorganisasjoner, som arbeider for solidaritet med det palestinske folket.

Sammendrag

Israel har skapt en illusjon om at vannmangelen i Palestina skyldes lite nedbør og uttørkede brønner. Sannheten er at Palestina er antatt å ha de største vannforekomstene i Midtøsten-regionen. I storbyen Ramallah regner det like mye som i London. Årlig er det mellom 590–690 millioner kubikkmeter fornybart grunnvann tilgjengelig i vannmagasinene under Vestbredden.²

Problemet er at den israelske militære okkupasjonen av området gjør at palestinerne blir strukturelt avskåret fra vannet de trenger. De er offer for en strukturell vannmangel, ikke en rent fysisk vannmangel. Vannet er der, men palestinerne blir nektet tilgang til det og ressursene faller i hendene på andre.

Palestinerne har derfor ikke allmenn og likeverdig tilgang til tilstrekkelige vannressurser. Dette vedvarende problemet hindrer sosial og økonomisk utvikling og bidrar til å opprettholde undertrykkelsen av den palestinske befolkningen. Den pågående okkupasjonen står i veien for den palestinske befolkningen sin kollektive rett til selvbestemmelse, samtidig som den begrenser deres bevegelsesfrihet og selvstendighet. En slik kollektiv avstraffelse av en sivilbefolkning er et klart brudd på folkeretten.

Okkupasjonen bidrar til alvorlige og systematiske brudd på de rettigheter palestinerne har som en okkupert sivilbefolkning. FN har slått fast at de israelske bosettingene i okkuperte, palestinske områder strider mot den fjerde Genèvekonvensjonen. I artikkel 49 heter det at «okkupantmakten skal ikke deportere eller forflytte deler av sin egen sivilbefolkning til territoriene som okkuperes».

Byggingen av bosettingene på palestinsk jord er derfor et brudd på folkeretten. Til tross for at den israelske bosettingspolitikken anses som brudd på internasjonal humanitær rett, driver Israel en aktiv og systematisk utbygging av bosettingene.

I dag er vannsituasjonen i de okkuperte palestinske områdene og Israel preget av et asymmetrisk overforbruk av vannressursene, forringelse av vannkvaliteten og økende etterspørsel fra israelerne og palestinerne som følge av høy befolkningsvekst. Til sammen har dette resultert i et begrenset tilbud, og en betydelig reduksjon av tilgjengelig vannressurser for hver innbygger. Denne byrden bæres urettmessig kun av den palestinske befolkningen, som hindres i å utøve kontroll over sine egne vannressurser, som følge av okkupasjonen og militær lov.

Fredsforhandlingene på 1990-tallet, som munnet ut i Oslo-avtalene I og II, ga Israel råderett over 80 prosent av de palestinske grunnvannsreservene. Palestinerne skulle få tilgang på de resterende 20 prosentene over en 5-års periode, før en sluttavtale skulle inneholde en vedvarende delingsplan av vannressursene mellom de to partene. Sluttavtalen har uteblitt, og fordelingen av vannet er stadig preget av asymmetri.

Israel henter ut nok vann til å dekke etterspørselen til både sin egen befolkning og de israelske bosetterne på Vestbredden. I dag har vannforbruket blant befolkningen i Israel vokst seg fire ganger høyere enn palestinerne forbruk. Forbruket blant bosetterne er enda høyere. De bruker i snitt seks ganger mer vann. I sum har palestinerne kun tilgang på 10 prosent av de totale vannressursene

som følge av israelske restriksjoner og militære lover.³ Siden Oslo-avtalen II trådte i kraft har det totale vannforbruket blant palestinerne blitt betydelig redusert, samtidig som den palestinske befolkningen har nærmest fordoblet seg.⁴

For å sikre befolkningens minimumsbehov er palestinske myndigheter avhengig av å kjøpe resten av vannet fra det israelske vannverket, Mekorot. Siden selskapet overtok eierskapet og kontrollen over den palestinske vanninfrastrukturen på Vestbredden på 1980-tallet, har palestinerne blitt helt avhengige av israelsk vannforsyning «for å kunne dekke de minste og mest nødvendige behov».⁵ Men selv dette er ikke nok til å sikre den palestinske befolkningen tilstrekkelig tilgang på trygt og rent vann.⁶

I motsetning til hva palestinerne håpet og forventet, resulterte ikke den omstridte fredspro-

sessen og Oslo-avtalen i bedre tilgang til vannressursene i de okkuperte palestinske områdene. Mange vil heller hevde at avtalen bidro til en formalisering av et diskriminerende styringssystem, som på sett og vis allerede ble håndhevet av Israel og det israelske militæret. I virkeligheten vil mange derfor si at Oslo II-avtalen og dens bestemmelser vedrørende de delte vannkildene ble en videreføring og bevaring av Israels eksklusive kontroll over vannressursene.

Mangelen på palestinsk suverenitet over deres rettfærdige andel av vannressursene betyr en tilstand av permanent usikkerhet med betydelig innvirkning på befolkningens helsesituasjon, økonomiske utvikling, deres jordbruk og mat-suverenitet. For ikke å glemme deres mulighet til å slukke tørsten.

Vann er en menneskerettighet

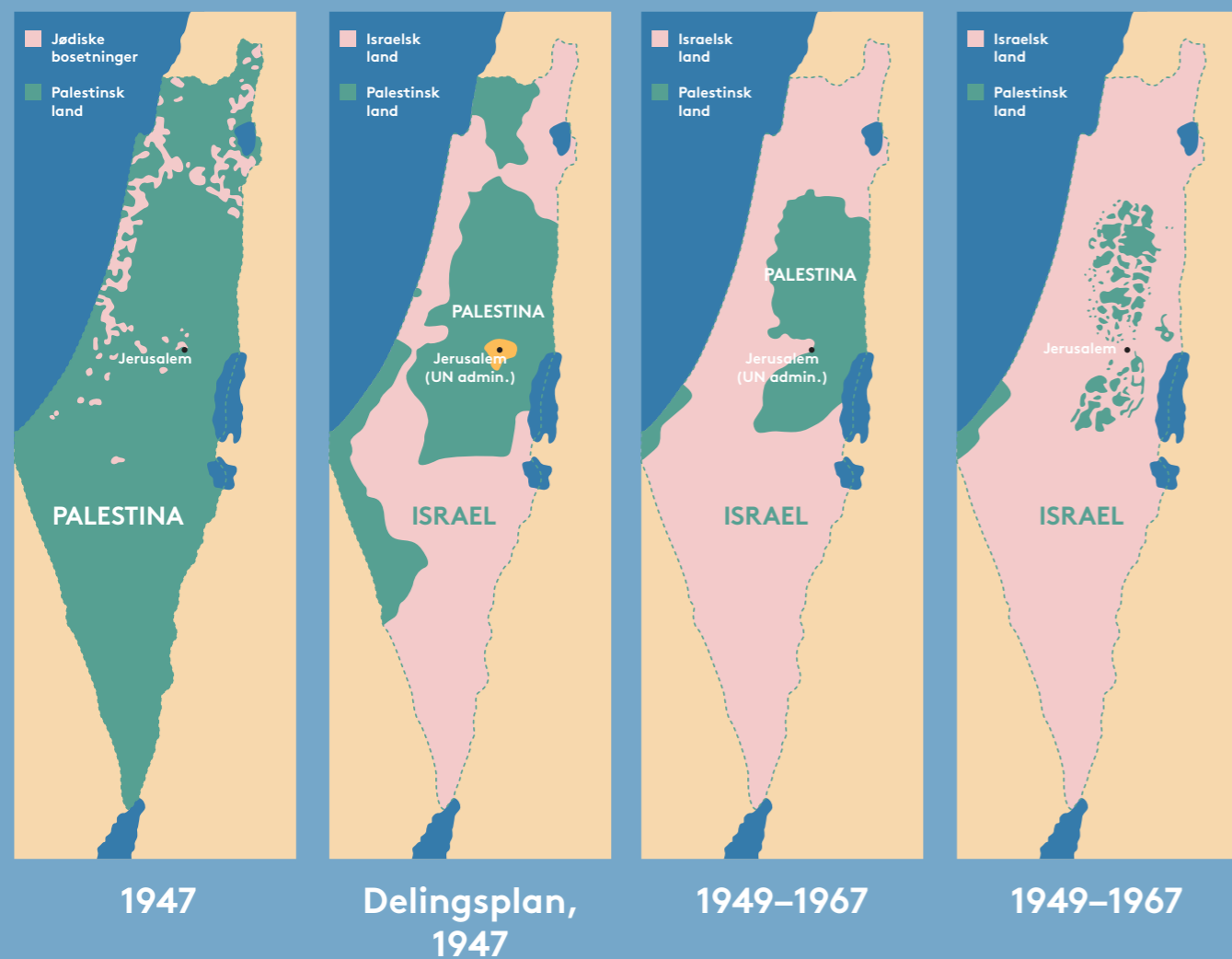
Vann er en forutsetning for alt liv, og alle mennesker har rett til allmenn og likeverdig tilgang til trygt drikkevann til en overkommelig pris. Dette ble vedtatt av FNs menneskerettighetsråd i 2010, under FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØKS-konvensjonen). Retten til vann omfatter tilgjengeligheten av tilstrekkelig vann til personlig- og hjemlig bruk, fysisk tilgang i - eller i umiddelbar nærhet av hver husstand, samt vann til rimelig pris og av tilstrekkelig vannkvalitet.⁷

Alle stater er forpliktet til å sikre sine innbyggere tilgang på en tilstrekkelig mengde vann for å dekke de mest primære behovene hva gjelder drikkevann, hygiene og matlaging. Alle stater står således ansvarlig for å gjøre de nødvendige tiltakene for å realisere menneskeretten til vann.⁸

I henhold til folkeretten har Israel, som okkupasjonsmakt i de okkuperte palestinske områdene, et tydelig definert ansvar for å respektere palestinerne menneskerett til vann. De kan ikke bare avstå fra å iverksette handlinger som bryter denne rettigheten eller undergrave den palestinske befolkningens mulighet til å realisere retten, men de er også pålagt å beskytte den palestinske befolkningen mot forstyrrelser fra tredjeparter i deres nytelse av retten til vann. Israel må, ifølge folkeretten, ta bevisste, konkrete og målrettede valg for å sikre at denne retten er oppfylt og fullt ut realisert.⁹

PALESTINA DELES OPP I SMÅBITER

Kilde: <https://11.wp.com/www.middleast4change.org/wp-content/uploads/2017/03/FourMapsOf-Occupied-territories.jpg?resize=1280%2C960>

Okkupasjonen av de palestinske områdene

Siden Seksdagerskrigen i 1967 har Palestina vært okkupert av Israel.* Okkupasjon blir i Haag-konvensjonen av 1907, artikkel 42, definert som et område under faktisk kontroll av en militær makt. Denne rapporten tar derfor utgangspunkt i at Israel, per definisjon, er en okkupasjonsmakt.

Videre tar rapporten utgangspunkt i at den israelske okkupasjonen er folkerettsstridig, og at den må opphøre om den pågående konflikten mellom Israel og Palestina skal kunne løses. FNs sikkerhetsrådsresolusjon 242 legger rammene for en fremtidig fredsprosess, og baserer seg på at Israel må oppgi de okkuperte områdene, og trekke seg ut av palestinsk land.¹⁰

I 1993 ble første del av en større fredsavtale, den såkalte Oslo-avtalen, mellom Palestina og Israel signert. Dette var første steg i en fredsprosess som enda ikke er avsluttet. Det neste steget i fredsprosessen kom i 1995 da Vestbredden ble delt inn i A-, B- og C-områder med ulik styresmakt. A-områdene er de delene av Vestbredden som er under palestinske selvstyremyndigheters (PLO) sivil- og sikkerhetskontroll. B-områdene er under palestinsk sivil kontroll, men Israel innehar den overordnede sikkerhetsmessige kontrollen. C-områdene er under full israelsk sivil- og sikkerhetskontroll.¹¹

Israel har ikke forholdt seg til den geografiske delingsavtalen og har både før og etter flyttet egen befolkning inn i bosettinger i de okkuperte områdene. De ulovlige bosetterne befinner seg i all hovedsak i område C, som utgjør mer enn 60 prosent av Vestbredden. I C-områdene finner man derfor de store bosettingene, som har bidratt til å skape en geografisk fragmentering av de okkuperte områdene.¹² Det er også her man finner den mest fruktbare jorden og de fleste vannkildene på Vestbredden.¹³

Til tross for at folkeretten sier at det er ulovlig å utnytte naturressursene eller gjøre permanente endringer uten at det kommer den opprinnelige sivilbefolkningen til gode, taper Israel vann fra de palestinske brønnene hver dag. Israel kontrollerer hele 87 prosent av vannressursene. Disse går til å dekke etterspørselen til Israel og de israelske bosettingene i de okkuperte områdene. De resterende 13 prosentene fordeles på en stadig voksende palestinsk befolkning.¹⁴

FNs Sentrale humanitære samordningsenhet (UN OCHA) fastslår at mer enn 40 prosent av Vestbredden er utilgjengelig for palestinerne selv som følge av israelsk infrastruktur og veier, bosettinger, separasjonsmuren, militære soner – og kontrollposter og industrisoner.¹⁵

- Område A: Palestinsk-kontrollert og administrert. I denne kategorien ligger byer som Nablus, Ramallah og Tulkarem.
- Område B: Israelsk-kontrollert, palestinsk-administrert. Denne omfatter rundt 450 palestinske byer og landsbyer, inkludert Asira.
- Område C: Israelsk-kontrollert og administrert. Her er inkludert jødiske bosettinger, militære installasjoner, ubebodde områder og noen palestinske landsbyer.

* Palestina består av Øst-Jerusalem, Gazastripen, som ligger ved kysten av Middelhavet mot grensen til Egypt, og Vestbredden som ligger mellom Israel og Jordan. I rapporten brukes begrepene «de okkuperte områdene» og «de okkuperte palestinske områdene» for å referere til disse områdene som sammen kalles Palestina.

Vannressursene

Israel og Palestina deler tre vannkilder:* Jordan-elven, de vestlige fjellvannmagasinene og vannmagasinene på kysten. Til sammen utgjør disse et betydelig vannreservoar, og de palestinske territoriene regnes for å ha den høyeste forekomsten av grunnvannsreservoarer i hele regionen. Det er således en konstruert misforståelsen at palestinerne mangler vann fordi det ikke finnes nok av det i regionen.¹⁸ Faktum er at det finnes store vannforekomster i Palestina. Problemet er at tilgangen til vannet er ujevnt fordelt.¹⁹

GRUNNVANNSKILDER

Vestbredden og Øst-Jerusalem

Grunnvann er den primære kilden til vann for palestinerne i de okkuperte områdene. Regionens største grunnvannskilder, fjellvannmagasinene, strekker seg over begge sidene av den såkalte «grønne linjen»**, og er dermed delt mellom de okkuperte palestinske områdene og Israel. Fjellvannmagasinene består av tre hovedbasseng: det vestre, østre og nordøstre. Tilsammen utgjør disse bassengene palestinerne største og viktigste gjenværende delte vannkilde.

Gjenfylling av vann til magasinene skjer primært gjennom nedbør i vintermånedene og regnvann i de milde månedene. 80 prosent av vannet som fyller opp disse magasinene kommer fra den palestinske siden av den grønne linjen.²⁰ Vannet drenerer siden nord og vestover mot de israelske områdene og mot Jordanelven.²¹

I Oslo-avtalen ble Israel tildelt den midlertidige kontrollen over alle vannressursene i regionen som de sikret seg gjennom okkupasjonen i 1967.²² Avtalen fastsatte samtidig at det samlede uttaket av vannressursene skulle deles mellom den israelske og palestinske befolkningen. 80 prosent av vannet som hentes ut fra fjellvannmagasinene skulle tilfalle Israel, og israelsk bruk. De resterende 20 prosentene skulle gå til å dekke etterspørselen til palestinerne.

* Av udelte vannkildene har palestinerne noen få, de regnes som grunne og brukes i sin helhet av palestinerne. Dette er Eocene (Nablus-Jenin), Pleistocene (Jordan Valley), Neogene (Wadi Fari'a).¹⁶ Israelerne på sin side også tilgang på en rekke andre grunnvannskilder på eget territorie: vest i Gallilea, Carmel i nord og Negev -Aravah i sør.¹⁷

I dag har palestinerne kun råderett over 11 prosent av det totale uttaket av fra de tre hovedbassengene som utgjør fjellvannmagasinene. Det vestre grunnvannmagasinet, som er det største og mest produktive av de tre, er gjort helt utilgjengelig for palestinerne fordi dets reservoar befinner seg innenfor den israelske siden av den grønne linjen. De to andre reservoarene er i all hovedsak plassert innenfor de okkuperte områdenes grenser. Allikevel står Israel ansvarlig for mer enn 70 prosent av uttaket fra disse to magasinene også.²³

Gaza

Gaza sin eneste naturlige kilde til ferskvann er den sørlige delen av vannmagasinet ved kysten. Større deler av dette grunnvannsmagasinet befinner seg under de israelske landområdene. Derfor er kun én fjerdedel av vannressursene fra denne vannkilden tilgjengelig for palestinerne. Myndighetene på både palestinsk og israelsk side har de siste årene pumpet opp altfor mye av Gazas grunnvann i forhold til tilførselen. Resultatet er dramatisk. Grunnvannstanden er sunket under havnivå og områdets eneste ferskvannskilde er alvorlig forurenset av sjøvann og tilsig av kloakk og industriavløp.²⁴

** Den «grønne linje» er en betegnelse som brukes om grensen som ble fastlagt i en våpenstillstandsavtale i 1949 mellom Israel og nabolandene (Egypt, Jordan, Libanon og Syria) i etterkant av den arabisk-israelske krigen i 1948. Den grønne linjen skiller likeledes Israel fra de palestinske områdene som de tok kontroll over i Seksdagerskrigen i 1967, inkludert Vestbredden, Gazastripen, Golanhøyden og Sinaihalvøya (sistnevnte har senere blitt returnert til Egypt). Palestina opphørte da å eksistere som geografisk enhet.

Kilde: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>

OVERFLATEVANNKILDER

Ferskvannskilder

Ferskvannskilder, både såkalte grunnvann- og overflatekilder, har alltid vært en viktig ressurs for jordbruket og palestinerne sitt livsgrunnlag. At de tilgjengelige vannressursene på Vestbredden er synkende skaper derfor store utfordringer. Selv om disse vannkildene er særlig følsomme for endringer i regnmengde fra år til år, kan ikke de klimatiske forandringene forklare den drastiske reduksjonen av tilgjengelige vannressurser. Helt siden 1970-tallet har et stadig økende antall ferskvannskilder blitt konfiskert og gjort utilgjengelige for palestinerne selv. Både som følge av utbyggelsene av israelske bosettinger, begrensninger på palestineres ferdsel og byggingen av muren.^{25 26}

Jordaneleven

Jordanelven er den viktigste delte overflatevannkilden mellom Israel og Palestina. Den transnasjonale elven, som også renner gjennom Libanon og Syria, har siden okkupasjonen i 1967 vært helt utilgjengelig for palestinerne selv. Selv om ni prosent av elven befinner seg på Vestbredden og er anerkjent som den østlige grensen av Palestina, har palestinerne blitt nektet fysisk tilgang til elvebredden og til deres rettmessige del av elvens vannressurser siden 1967.²⁷

År med overforbruk og forurensning av Jordanelven har nærmest tatt livet av elven. I dag er det knappe to prosent av det opprinnelige vassdraget som er igjen. Situasjonen er sørgelig. Det som en gang var en kraftig elv fremstår nå som en skygge av seg selv. Det som er igjen av vassdraget er i all hovedsak kloakk og forurenset vann. Den lave vannførselen, som nå består av store mengder kloakk, har store konsekvenser for Jordanelvens økosystem og Dødehavet som nå synker med én meter i året.²⁸ Dette fører til at de palestinske grunnvannskilder synker ytterligere, fordi grunnvannet drenerer mot havet.²⁹

TOMME BRØNNER, TØRRE ELVER OG TØRSTE PALESTINERE

Til sammen har disse faktorene og utviklings-trekkene ført til at palestinerne på de okkuperte områdene bare sitter igjen med råderetten over knappe ti prosent av alle de tilgjengelige vannkildene i regionen. Oppsummert har palestinerne tilgang 11 prosent av vannressursene i de vestlige fjellvannmagasinene, en fjerdedel av vannmagasinene på kysten og ingenting av Jordandalen. De gjenværende 90 prosentene tilfaller Israel og de ulovlige bosettingene.³⁰

Vann under okkupasjon

De restriksjonene som Israel har pålagt palestinerne og deres tilgang til vannressursene i de okkuperte palestinske områdene, manifesterer seg på en rekke ulike måter: Gjennom kontroll over vann- og landressurser, og restriksjoner på bevegelse av varer og ferdsel for mennesker. Palestinerne må leve med et stadig økende antall kontrollposter og veisperringer når de skal forflytte seg, selv innenfor eget land. Samtidig gjør de militære lovene det vanskelig for palestinerne å få tilgang på vannressurser og til å utvikle og vedlikeholde vann- og sanitærinfrastruktur. Store landområder konfiskeres og vannressurser blir utilgjengelig. Videre har et komplisert rettslig system forhindret og forsinket utviklingen av nødvendig infrastruktur i de okkuperte områdene. I mer enn fem tiår har palestinerne vært avhengig av tillatelse fra det israelske militæret for å få tilgang på egne vannressurser. Samtidig har Israel overutnyttet de delte og de palestinske vannkildene, tappet Jordan-elven tørr og forårsaket uopprettelig skade på grunnvannskilden på Gazastripen.

SEKSDAGERSKRIGEN I 1967

Ønske om å ha kontroll og makt over regionens vannkilder har vært en sentral del av konflikten mellom Israel og Palestina, og regnes som én av årsakene til Seksdagerskrigen i 1967.

Allerede da de første grenselinjene ble trukket i 1949 begynte Israel å gjennomføre restriksjoner på brønnbygging på det daværende jordanske administrasjonsområdet, og da særlig på Vestbredden. De israelske myndighetene begynte på samme tid å utarbeide sine planer for hvordan de skulle utnytte vannressursene i Jordanelven gjennom det israelske National Water Carrier (NWC). Dette vakte harme blant nabolandene siden NWC avledet og tappet Jordanelven for betydelige mengder ferskvann. Spenningen nådde tilslutt bristepunktet i 1967.³¹

I løpet av en knapp uke i juni 1967, okkuperte de israelske styrkene strategiske landområder og store vannforekomster ble underlagt Israel. Israels direkte kontroll over området vannressurser økte med nærmere 50 prosent under Seksdagerskrigen som følge av okkupasjonen av Vestbredden, Øst-Jerusalem og Gazastripen. Etter krigen var avsluttet utstedte Israel flere hundre militære ordrer som i dag fortsatt er gjeldende. Disse militære ordrene kontrollerer i realiteten livene til alle palestinerne i de okkuperte territoriene og griper inn i deres

kollektive rett til selvbestemmelse. De militære lovene er omfattende og medfører alvorlige brudd på de rettigheter palestinerne har, blant annet retten til deres land – og vannressurser.

At konsolideringen av vannressursenes startet så umiddelbart etter okkupasjonen viser hvilken betydning det har å besitte kontrollen over de delte vannkildene.³² Military Proclamation No. 2 datert tilbake til 7. juni 1967 sier at «alle vannressursene i regionen er statlige eiendom». Tre andre militære ordre har, på lik linje, preget palestinerne tilgang på regionens vannressurser i tiårene etter at de ble implementert. Den 92. militære ordren i rekken, som ble utstedt høsten 1967, overførte alt ansvar for alle vannrelaterte utfordringer og problemer i de okkuperte områdene til det israelske militæret. Palestinerne råderett ble 19. november 1967 ytterligere begrenset da den 158. militære ordren ble gitt. Den fastslår at palestinerne ikke kan bygge eller konstruere ny vanninfrastruktur eller noen form for vanninstallasjon uten tillatelse fra det israelske militæret. Dersom det blir gjort har det israelske militæret rett til å konfiskere eller ødelegge konstruksjonen. Påfølgende år, i desember 1968, kom militærordre nummer 291. Den annullerte alle land- og vannrelaterte avtaler som var blitt inngått før Israel annekterte Palestina i 1967.³³

MEKOROT

Mekorot er Israels statseide vannverk,* og har vært hovedleverandøren av vann til Israel siden 1948.

I 1982 overtok Mekorot også ansvaret for vannforsyningene og infrastrukturen på Vestbredden. Det var daværende forsvarsminister Ariel Sharon som da solgte og overførte ansvaret for vannsektoren fra israelske forsvar til Mekorot.³⁵

I dag eier og drifter Mekorot 42 brønner på Vestbredden, hvorav de fleste av disse er lokalisert i Jordandalen.³⁶ Disse brønnene er, til forskjell fra de palestinske, både dype og store i omfang og er strategisk plassert slik at de er mindre utsatt for klimatiske endringer og variasjon i nedbørsmønstre.³⁷ Mekorot forsyner hovedsakelig de israelske bosetterne med vann, men en betydelig andel selges også til palestinerne.³⁸ På grunn av restriksjoner på vedlikehold og bygging av infrastruktur, avhenger mange hundretusener palestinerne av vannforsyninger fra Mekorot. Tilsammen leverer Mekorot omlag 50 prosent av vannet i det offentlige vann-nettverket. Selskapet har systematisk tappet brønner og ført til en permanent tilstand av usikkerhet blant palestinerne som følge av deres begrensede råderett over egne vannressurser og tilgjengelig kvantum. Vannet de kjøper, henter Mekorot ut fra Vestbredden og selger tilbake til palestinerne. Palestinerne må med andre ord kjøpe sitt eget vann.

* Mekorot var opprinnelig eid av Histadrut (Zionist Labour Federation), the Jewish Agency for the Land of Israel, og the Jewish National Fund og ble opprettet i 1937 for å forsyne de jødiske innbyggerne i det historiske Palestina.³⁴

** Mekorot forsyner de okkuperte palestinske områdene med vann gjennom det offentlige vann-nettverket med vann, og ved hjelp av tankbiler. Sistnevnte gjelder hovedsakelig de 180 landsbyene i område C, som ikke er tilkoblet det offentlige vann-nettverket, og Gazastripen. I perioder med høy etterspørsel, som gjerne er i sommermånedene, må palestinerne i byer og landsbyer kjøpe dyrere vann fra tankbilene.

OSLOPROSESSEN

Under de hemmelige fredsforhandlingene på 1990-tallet, som munnet ut i den omstridte Oslo-avtalen, var fordelingen av vannressursene en sentral del av forhandlingene. Det ble da bestemt at de palestinske vannmyndighetene, Palestinian Water Authority, skulle overta det formelle ansvaret for vannforsyningene på Vestbredden.⁴³ I realiteten skulle dette vise seg å bety lite, da Israel har beholdt kontrollen over vannuttaket på Vestbredden. Til tross for at befolkningstallet har doblet seg siden Oslo-avtalen ble signert har palestinerne i dag tilgang på mindre vann enn noensinne.

I motsetning til hva palestinerne hadde forestilt seg, så førte ikke Oslo-avtalene til bedre tilgang på vannressursene. Dette skyldes også PA sin rolle i forhandlingene. PA krevde aldri kontroll over vannressursene i de okkuperte områdene under forhandlingene.* De ba bare om ansvaret for rehabilitering av det forsømte vann-nettverket og håndtering av leveransene av vann. PA ble således heller ikke tildelt noen myndighet over beslutningsprosessen knyttet til boring av nye brønner eller vedlikeholdet av eksisterende. Israel sitter derfor fortsatt på denne makten, og har kontroll over hvor store vannmengder som kan hentes opp.⁴⁴

Da avtalen ble inngått ble det også vedtatt at PA skulle stå ansvarlig for å betale de israelske myndighetene for halvparten av vannforbruket til de palestinske husholdningene på Vestbredden. Vann som hentes fra de delte grunnvannsreservene og som selges tilbake til palestinerne. Det at PA godtok at den palestinske sivilbefolkningen

indirekte skulle betale for vann hentet fra egne vannkilder har i ettertid blitt sterkt kritisert.⁴⁵

Mens Israel påser at palestinerne fortsatt overholder sin del av avtalen gjennom streng overvåking, gir de seg selv mer spillerom. Ifølge en rapport av Verdensbanken henter Israel ut 80 prosent mer vann enn hva som ble bestemt i Oslo-avtalen, mens palestinerne på sin side har holdt seg til sine begrensninger til tross for at befolkningen har økt med mer enn 50 prosent. I motsetning til hva man skulle forvente ut ifra en økende befolkning og større press på vannressursene har forbruket blant palestinerne på Vestbredden sunket siden 1997. I rapporten kommer også Verdensbanken med sterke advarsler om vannforbruket i regionen som følge av Israels betydelige overforbruk. De frykter at grunnvannsnivået i regionen kan ha nådd et så lavt nivå at konsekvensene kan være irreversible.⁴⁶

Således har også Mekorot fått større makt ved at palestinerne i stadig større grad avhenger av vannforsyninger fra det israelske vannselskapet. Dette skeive maktforholdet forsterket seg ytterligere i etterkant av Oslo-avtalen, da Mekorot ble en større og viktigere leverandør av vann til palestinerne.⁴⁷ Dette skyldes delvis at vannkilder, brønner og infrastruktur som ble boret og bygd før 1967 fremdeles er i bruk, og at mangelen på vedlikehold og rehabilitering har ført til rust, skader og lekkasje på vannrør, pumper og beholdere. I dag er derfor rørene gjerne utilstrekkelige, og infrastrukturen har nådd slutten av livssyklusen. Dette er også årsaken til så mye som 30 prosent av alt vannet som renner gjennom rørene forsvinner på veien.⁴⁸

Ifølge en rapport av Verdensbanken henter Israel ut 80 prosent mer vann enn hva som ble bestemt i Oslo-avtalen (1993), mens palestinerne på sin side har holdt seg til sine begrensninger til tross for at befolkningen har økt med mer enn 50 prosent.

* The issue of ownership of water and sewage related infrastructure in the West Bank will be addressed in the permanent status negotiations, Interim Agreement, Annex 3, Article 40(5).

Befinner du deg på Vestbredden hører du stadig during fra de israelske dronene. De sirkler jevnlig over de okkuperte områdene i jakten på nybygd infrastruktur, brønner og sisterner. Oppdages de, ødelegges de. Tanker og pansrede kjøretøy ruller inn i de palestinske byene og i flyktningleirene på Vestbredden på jakt etter ulovlig infrastruktur. Vann- og kloakkledninger ødelegges, vanntanker på hustakene skytes hull i og brønner tettes med sement. Bare i løpet av de ti første månedene av 2017 ble det rapportert om ødeleggelse av 353 strukturer i C-området på Vestbredden.⁴⁹

Selv ikke samling av regnvann er tillatt uten tillatelse utstedt av de israelske myndighetene.

MILITÆRE LOVER

Fra slutten av 1960-tallet utvidet Israel den militære og politiske kontrollen over de palestinske vannressursene, gjennom etablering av en rekke lover og utvidelsen av de ulovlige bosettingene. De militære ordrene som ble lagd i etterkant av Seksdagerskrigen er forøvrig fortsatt gjeldende. De omfavner allikevel ikke alle, og er kun rettslig gjeldende for palestinerne. Hverken de israelske bosetterne på de okkuperte områdene eller israelerne selv rammes av lovreguleringene.⁵⁰

Helt frem til 1990-tallet måtte palestinerne søke tillatelse av den israelske hæren for bygging av nye brønner eller rehabilitering av gamle. Dette var i realiteten nærmest umulig. Før de palestinske vannmyndighetene (heretter PWA) ble etablert og overtok det formelle ansvaret for vannforsyningene på Vestbredden i 1996 hadde kun 13 byggetillatelser blitt gitt av det israelske militæret i løpet av en 29-års periode. Samtlige av disse prosjektene var til husholdningsbruk, og dermed av mindre skala. I sum var det færre tilgjengelige brønner i 1996 enn det var før krigen i 1967, som følge av mangel på vedlikehold og rehabilitering, uttørking og beslaglegging av landområder.

I skarp kontrast til alle problemene palestinerne hadde med å bygge brønner, kunne israelske bosettere uforhindret gjennomføre sine byggeprosjekter. Så mens palestinerne ble utfordret av tidkrevende prosesser, og av mangelen på byggetillatelser, blomstret den israelske utbyggingen. Både i Israel og i C-områdene ble det investert store summer for å utvikle vann-nettverket og infrastrukturen. Særlig viktig ble det å sikre vanntilgang til de ulovlige bosetterne som migrerte fra hele verden.⁵¹

I årene frem til Oslo-avtalen kom på plass, ignorerte Israel ansvaret de var pålagt om å utvide og vedlikeholde eksisterende infrastruktur for palestinerne. Dette til tross for at ansvaret var lovfestet gjennom de mange militære ordrene og gjennom folkeretten. Til tross for at palestinerne betalte skatt til den militære administrasjonen, mottok de ikke tilgang på offentlige tjenester og statlige tilbud.⁵²

Bruken av vannressursene ble i denne perioden også nøye kontrollert, både gjennom kvoter og vannmålere som ble installert på begynnelsen av 1970-tallet. Kvotene ble da satt til et nivå som tok utgangspunkt i forbruket og utvinningsnivået kort tid etter krigen. Problemet med dette var at disse kvotene ble fastsatt i en tid hvor vannforbruket var betydelig lavere enn normalt, som følge av krigen og dens ødeleggelser. En rekke brønner var blitt ødelagt, samtidig som færre mennesker benyttet disse brønnene i det gitte tidsrommet, da mange var blitt tvunget på flukt til nabolandene. Da de som kunne vendte tilbake til sine hjem og tok opp jordbruket og sitt levesett etter krigen ble ikke kvotene oppjustert.^{53 54}

Tilsammen ga dette Israel muligheten til å strukturelt avskjære palestinerne fra deres vannressurser: gjennom å nekte de tillatelse til å borre etter ny brønner og vedlikeholde gamle, og forhindre utbyggingen av et moderne vann-nettverk.

THE JOINT WATER COMMITTEE

En måte israelerne har klart å opprettholde kontrollen over de palestinske vannressursene er gjennom «The Joint Water Committee» (heretter JWC). Komiteen ble nedsatt under den andre runden av Oslo-avtalen i artikkel 40 i 1995. Komiteen ble etablert for en femårsperiode, og var tenkt avvirket ved inngangen til tusenårsskiftet. Mer enn 20 år etter opprettelsen eksisterer fortsatt komiteen.

Gjenvunnet optimisme

Da JWC ble etablert ble det oppfattet som en positiv utvikling for palestinerne og deres råderett over egne vannressurser. Optimismen var stor, blant annet fordi komiteen besto av et likt antall representanter fra både Palestina og Israel og man anså dette som en rettferdig maktfordeling.

Optimismen snudde i 1997. Frem til da var det allment forstått at lovbestemmelsene i artikkel 40 i Oslo-avtalen II, som omhandlet JWC, var begrenset til palestinerne sitt vannbehov på Vestbredden. I 1997 la Israel, under Benjamin Netanyahu, ved en betingelse til artikkel 40. Betingelsen var at en godkjenning av et palestinsk vannprosjekt måtte innebære at de palestinske representantene i JWC samtidig måtte godkjenne utbedring og utvidelse av vannfasilitetene til de israelske bosettingene på Vestbredden. Som følge av den alvorlige vannmangelen i de palestinske byene og landsbyene fant de palestinske representantene seg tvunget til å godta dette. Infrastrukturprosjektene til de ulovlige bosettingene ble iverksatt for at de selv skulle sikre forbedret vanntilførsel til palestinerne selv. Mellom 1998 og 2010 ble derfor alle søknader om å bygge vanninfrastrukturprosjekter til de ulovlige bosettingene godkjent.

Asymmetrisk maktbalanse

Organiseringen av komiteen skulle også vise seg å være dysfunksjonell, og i israelernes favør. Dette på tross av at komiteen skal bestå av et likt antall representanter fra begge statene og at prosjekter skulle bli godkjent gjennom konsensus. Dette skyldes ordlyden i avtalen mellom partene i JWC, som inneholdt indirekte restriksjoner på PA sin evne og rett til å iverksette nye infrastrukturprosjekter. Artikkel VII paragraf 3 ga Israel rett til å overstyre komiteen og legge ned veto dersom de foreslåtte prosjektene gikk på tvers av eksisterende militære lover og bestemmelser. Dette viste seg å være problematisk siden israelske medlemmer av komiteen i praksis kunne legge ned veto på alle palestinsk prosjektforslag som var i konflikt med tidligere bestemmelser. I sterk kontrast til Israel selv, som i kraft av sin rolle som militær maktutøver var i

stand til å gjennomføre alle sine prosjekter uten godkjenning fra JWC, med henvisning til samme begrunnelse.⁵⁵

En rekke utviklingsaktører, deriblant Verdensbanken, har tatt til orde for at den asymmetriske maktbalansen mellom de to partene gir Israel et overtak i beslutningsprosessene. Verdensbanken peker på at dette reflekteres i statistikken.⁵⁶ Det er veldokumentert at godkjenningssratene for de israelske søknadene er markant høyere enn for de palestinske. Mens alle de israelske brønn- og infrastrukturprosjektene har blitt godkjent, har bare omlag av halvparten av de palestinske prosjektene kommet gjennom nåløyet. Av de palestinske vann- og sanitærprosjektene som har fått godkjenning, så vil bare knappe en tredjedel av disse faktisk bli implementert. Dette er fordi alle prosjekter i C-området også krever en tillatelse fra Israels siviladministrasjon (ICA). De palestinske vannprosjekter kan derfor bli stoppet på sikkerhetsmessige- eller strategiske grunnlag av ICA, selv om prosjektene allerede har fått israelsk godkjenning gjennom JWC.^{57 58}

FNs høykommissær for menneskerettigheter rapporterte nylig at 98,5 prosent av de palestinske søknadene om byggetillatelse for område C ble avslått av ICA i perioden 2010–2014. Konsekvensene av dette har blitt at palestinerne bygger og installerer enkel vanninfrastruktur, slik som regnvannstanker, uten lovlig tillatelse.⁵⁹

Palestinian Hydrology Group har også kritisert Israel for å bruke sin vetorett på nærmest alle de palestinske søknadene, samtidig som de – ved hjelp av militærmakt – har implementert sine infrastrukturprosjekter uten godkjenning fra JWC.⁶⁰

Et annet forhold som underbygger påstanden om det skeive maktforholdet er JWC sitt mandat, det er begrenset til vannkildene på Vestbredden. Det betyr at de ikke har bestemmelsesrett over de grenseoverskridende vannressursene som renner gjennom eller finnes i Israel. De palestinske representantene har derfor ikke vetorett over vannprosjektene som befinner seg på den israelske siden av den grønne linjen. Selv ikke de prosjektene som er delt.⁶¹

Professor Jan Selby, som er blant de fremste forskerne på tematikken, konkluderte nylig sin årelange forskning.⁶² Selby fastlo at mens JWC fungerte som et viktig instrument for israelerne, har palestinerne sin situasjon blitt stadig forverret som følge av Oslo-avtalens bestemmelser. I stedet for at palestinerne har dratt nytte av avtalen, så vel som komiteen, har den lagt de juridiske rammen for Israels konfiskering av regionens vannressurser gjennom de siste 20 årene.⁶³

Nye forsøk på samarbeid

På bakgrunn av asymmetrien som har preget JWC ble det ikke holdt noen møter mellom de to partene mellom 2000 og frem til 2017. I et forsøk på å forbedre samarbeidsklimaet mellom de to partene ble derfor en ny avtale utarbeidet og undertegnet i januar 2017. Den nye avtalelyden ble møtt med lovord og har blitt ønsket velkommen av de internasjonale samfunnet siden den gir palestinerne større råderett over sine vannkilder.^{64 65} Andre, deriblant Selby, har kommet med viktige innsigelser.⁶⁶ Selv om avtalen gir palestinerne større autonomi ved at de ikke vil være avhengig av å få en godkjenning av JWC dersom de ønsker å forbedre eller bygge mindre rørledninger, vil det fortsatt vært nødvendig med en søknadsprosess dersom en skal bore etter en ny brønn, oppgradere en gammel eller hente ut et større kvantum av vann. Dessuten vil de nye bestemmelsene kun gjelde A og B-områdene. All utbygging på område C, som tilsvarer 60 prosentene av Vestbredden, vil fortsatt kreve godkjenning fra ICA.⁶⁷ Det er i dette området vannsituasjonen er mest prekær for palestinerne. Samtlige landsbyer som ikke er tilkoblet det offentlige vann-nettverket befinner seg helt eller delvis i område C.⁶⁸

Et annet viktig aspekt ved avtalen er at det nye reglementet er gjeldende for også Israel og bosetterne. Israel vil, ifølge avtalen, derfor kunne bygge og forlenge et ubegrenset antall forsyningslinjer til de ulovlige bosettingene på Vestbredden. I praksis betyr dette at den nye avtalen gir Israel «Carte Blanche» for å utvide rørledningene og vannforsyningene til bosettingene på den okkuperte Vestbredden. Bosettingene får nemlig meste-parten av sitt vann via Israels nasjonale vann-nett istedenfor fra brønnene i Vestbredden som ligger inn under JWC sitt mandat.^{69 70}

Avtalen endrer heller ikke den overordnede maktstrukturen da Israel vil beholde den samlede kontrollen over den palestinske vannsektoren. For selv om palestinerne vil ha rett til å legge nye rørledninger vil de ikke ha fri tilgang på vannet som skal renne gjennom dem. For å få dette, vil de trenge israelsk samtykke.^{71 72}

Til sammen 180 palestinske landsbyer er ikke tilkoblet det offentlige vann-nettverket. Samtlige av disse befinner seg i eller delvis på det israelsk-kontrollerte C-området

ISRAELS BOSETTINGSPOLITIKK

Siden Seksdagerskrigen i 1967 har Israel ført en tydelig bosettingspolitikk, hvor de har bygd ulovlige bosettinger for jødiske israelere på de okkuperte områdene. Vestbredden og Øst-Jerusalem har alltid blitt ansett som viktige områder for blant annet troende jøder og for nasjonalistiske israelere. Mens noen bosettere mener jødene er Guds utvalgte folk, og at de derfor er berettiget til å bo i hele det historiske Israel, som inkluderer palestineres Øst-Jerusalem og Vestbredden, er de aller fleste bosetterne økonomisk motivert.⁷³ Gjennom økonomiske subsidier, skattelette, billige boliger og utbygging av infrastruktur har den israelske staten tilrettelagt og oppfordret israelere og jøder til å bo i bosettingene i de okkuperte territoriet.⁷⁴

Før 1977 var bosettingene mer å regne som strategiske utposter, og politikken var i større grad drevet frem av religiøse eller ideologiske grupper. Det store skillet kom i 1978. Etter dette ble politikken stadig mer bevisst, blant annet i allianse med nybyggerbevegelsen Gush Emunim. Det var, og er fortsatt, særlig den israelske høyresiden med Likud og de ortodokse partiene som har stått i spissen for utviklingen vi ser resultater av i dag.⁷⁵ Siden da har den israelske strategien vært «å skape fakta på bakken». Bosettinger og infrastruktur er gjennom mer enn femti år blitt systematisk bygget ut. Det palestinske mulighetsrommet er tilsvarende blitt innskrenket.⁷⁶

Resultatet av denne politikken er at det i dag bor mer enn 760 000 bosettere på Vestbredden, og Israel åpner stadig opp for utvidelser. I 2017 ble rekordmange byggeplaner godkjent. 6742 boenheter i 59 ulike bosettinger på Vestbredden er ventet å bli bygd i løpet av kort tid.⁷⁷

Ifølge den israelske menneskerettighetsorganisasjonen Bt'selem utgjør bosettingene i dag mer enn 40 prosent av arealet på Vestbredden.⁷⁸ Til tross for at folkeretten sier at det er ulovlig å gjøre permanente endringer på okkupert land uten at det kommer den opprinnelige befolkningen til gode, så utvides bosettingene hver dag. I første kvartal av 2017 økte bosetternes huskonstruksjoner på det okkuperte Vestbredden med 70 prosent, ifølge data utgitt av Israels statistiske sentralbyrå.⁷⁹

I dag utgjør de ulovlige bosettingene mer enn 40 prosent av arealet på Vestbredden.

Muren på Vestbredden

VANN - OG LANDRAN

I juni 2002 startet byggingen av den omstridte seperasjonsmuren, som Israel forklarte de bygde av sikkerhetshensyn. Muren, som stadig utvides av Israel, ble av den internasjonale straffedomstolen i Haag i 2004 erklært folkerettsstridig. Retten fastslo at den var bygget av politiske, ikke av sikkerhetsmessige, hensyn og at den i realiteten er et såkalt landran. Dette skyldes blant annet at den åtte meter høye muren, som i nær sin helhet er bygd på okkupert land, ikke forholder seg til den grønne linjen. Muren slynger seg strategisk rundt på Vestbredden, og innlemmer verdifulle vannkilder, rike landbruksområder og palestinske landsbyer i den israelske siden av muren.⁸⁰ Det finnes en rekke eksempler på tilfeller hvor muren har blitt plassert på en slik måte at vannsystemer og brønner blir skilt fra de palestinske landsbyene (Jayyas, Ras Al-Tira, Dab'a, Wadi al-Rasha, Ramidin South).⁸¹

Hvis den fremtidige byggingen av muren går slik de israelske myndighetene ønsker, vil om lag 50 prosent av Vestbredden havne på Israels side av muren, og staten Israel vil kontrollere 88 prosent av det historiske Palestina.⁸²⁻⁸³ Muren vil være lang nok til å gå to ganger rundt Vestbredden og vil effektivt dele opp Vestbredden i tre: nord, sør og sentrum. Oppstykkningen av de palestinske områdene vil føre til videre innlemmelse av store vannressurser i Israel. Samtidig vil muren forårsake forandringer i landskapet som vil skape ytterligere restriksjoner for palestinernes bevegelsesfrihet. Dette får naturligvis også konsekvenser for deres økonomiske situasjon.⁸⁴⁻⁸⁵ Muren står sådan som den største fysiske hindringen for palestinernes realisering av menneskerettigheten til vann.

VONDE VEIER

Fragmenteringen av de palestinske områdene og opprettelsen av kontrollposter gjør det også vanskeligere for palestinske vanntankbiler å levere vann i de okkuperte områdene. Landsbyer som er omringet av ulovlige israelske bosettinger det er spesielt vanskelig å møte etterspørselen til. Dette skyldes at veiene til bosettingene er ulovlig for palestinere å benytte seg av. Samtidig som de ikke får tillatelse fra de israelske myndighetene til å bygge nye veier i C-områdene.⁸⁶ Dermed tvinges tankbilene til å ta i bruk gamle og dårlige veier som er vanskelig å bruke selv for vanlige biler, og der nest nærmest umulig for store tankbiler.⁸⁷

Samtidig forlenger murens lokasjon reiserutene for tankbilene. Leveranser mellom landsbyer som via luftlinje ligger i relativ nærhet til hverandre kan plutselig ta timer. Dette fordi man må kjøre omveier for å unngå muren, kontrollposter og såkalte «by-pass roads» som er de veiene som kun israelerne har lov til å bruke kalles. Tidsbruken og drivstoffmengden øker dermed parallelt, og resultatet er en naturlig prisstigning på vannleveransene.⁸⁸ I noen tilfeller når ikke tankbilene frem dit de skal i det hele tatt fordi militære har satt opp improviserte kontrollposter og veiblokader. I tillegg er vannet som leveres med tankbilene ofte utrygt å drikke på grunn av de dårlige hygieniske forholdene til bilene som transporterer det.⁸⁹

Ifølge FN er det 180 palestinske landsbyer, med tilsammen 30 000 innbyggere, som ikke er koblet til det statlige vann-nettverket og som er fullstendig avhengig av disse vannleveranser. Alle disse landsbyene befinner seg helt eller delvis i område C.⁹⁰ Ofte er det den mest marginaliserte delen av befolkningen som rammes av de manglende leveransene og de økte prisene.⁹¹

Øst-Jerusalem

Øst-Jerusalem har siden 1967 vært okkupert. Byen er kjent for å være hellig for både kristendommen, jødedommen og islam, men likeledes for de verbale og voldelige kontroversene som har preget byen i påvente om av at dens status skal avgjøres i en eventuell fredsavtale.^{92 93}

I 1980, 13 år etter okkupasjonen av Palestina, formaliserte Israel sin anneksjon av den østlige delen av byen da de innførte "Jerusalem-loven". Kneset erklærte da byen som Israels «hele og udelelige hovedstad». Siden da har dens status vært særlig betent. Ikke bare fordi Øst-Jerusalem historisk sett regnes som palestinerne sin hovedstad, både av de og det internasjonale samfunnet, men også fordi de mener at byens endelige status må bestemmes gjennom fredsforhandlinger i henhold til Oslo-avtalen. Dette er i tråd med den internasjonale linjen som blant annet Norge, EU og FN har lagt seg på.⁹⁴

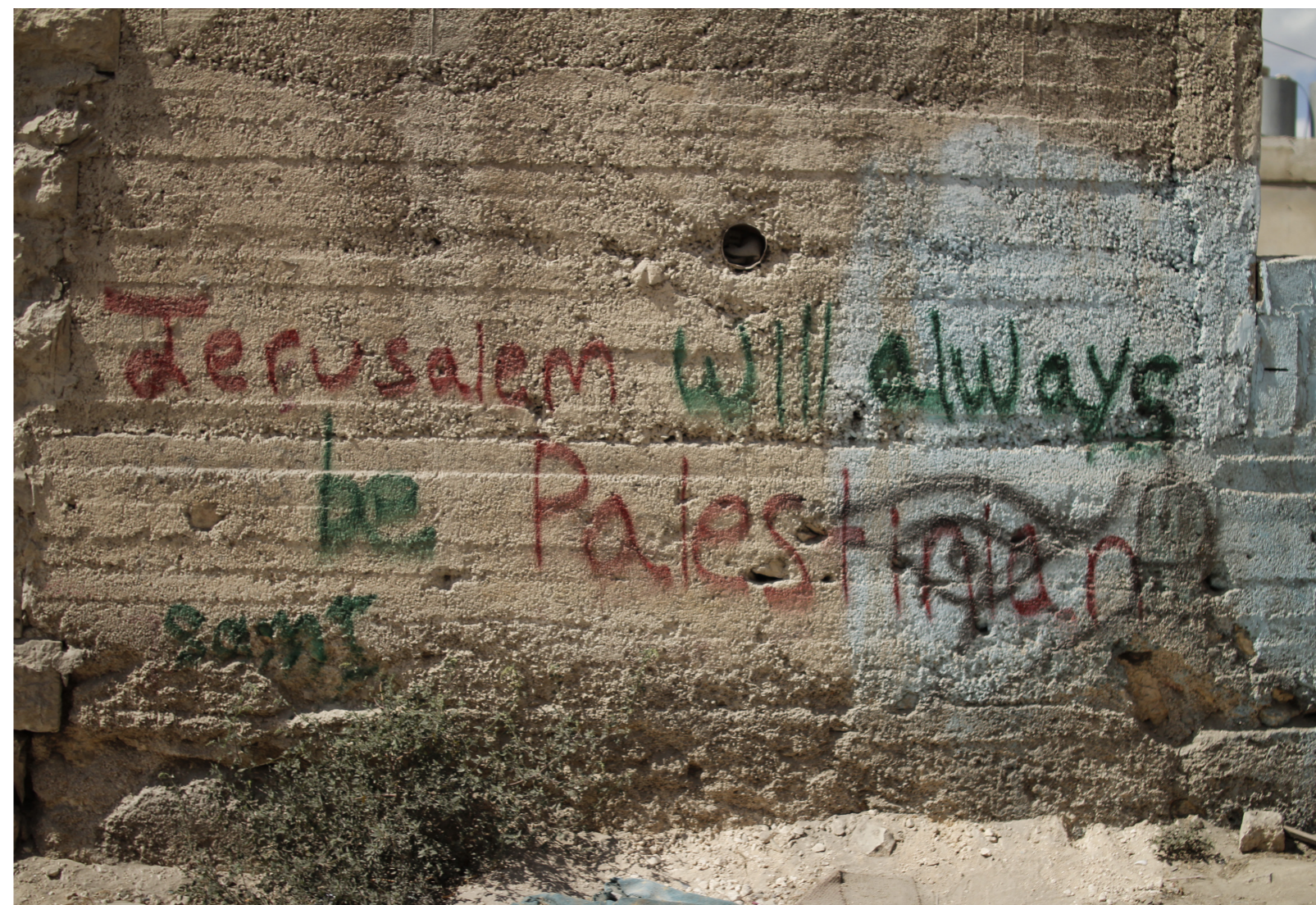
I dag er situasjonen mer betent enn på lenge. Israel kontrollerer hele byen, og fører en aktiv politikk mot at byen skal kunne bli palestinerne sin hovedstad i fremtiden. Etter at Øst-Jerusalem ble okkupert i 1967 fikk palestinere som bodde der en oppholdstillatelse til å bo og oppholde seg der. Tilbaketrekking av denne oppholdstillatelsen, i tillegg til husødeleggelse, har siden blitt brukt som pressmiddel for å drive palestinerne ut av byen. Fra 1967 til 2016 mistet 14 595 palestinere sin oppholdstillatelse⁹⁵, og mer enn 48 743 bygninger og strukturer tilhørende palestinere har blitt revet og ødelagt av det israelske militæret.⁹⁶ Begrunnelsen for den uttalte israelske politikken med å fordrive palestinerne vekk fra Øst-Jerusalem er å sikre en jødisk-israelsk majoritet i byen. I dag ligger de jødiske bosettingene i Øst-Jerusalem som en halv-måne rundt denne delen av byen. De jødiske bosettingene utvides, og inne i selve byen bosetter det seg stadig flere jødiske og ikke-arabiske israelere i de gamle arabiske bydelene.⁹⁷ De 323,700 palestinere som bor i Øst-Jerusalem utgjør til sammen

37 prosent av byens befolkning.⁹⁸ Disse lever alle under israelsk sivilrett, men har færre rettigheter og dårligere tilgang på offentlige tjenester sammenlignet med israelerne og bosetterne som bor i Øst-Jerusalem.

I Øst-Jerusalem har vann- og sanitærforholdene blitt kraftig forsumt. Siden PWA ikke har noen jurisdiksjon i og rundt Øst-Jerusalem, har de ikke anledning til å iverksette vannrelaterte prosjekter der. Ansvaret faller således på de israelske myndighetene, som systematisk neglisjerer de palestinske nabolagene. Mer enn 41 prosent av den palestinske befolkningen i Øst-Jerusalem er derfor ikke tilknyttet det offentlige vann-nettverket.⁹⁹ Delvis skyldes dette også at israelsk lov ikke tillater palestinerne å tilkoble seg til vann-nettverket, dersom boligene mangler byggetillatelse.¹⁰⁰ Den store utstrekningen av ulovlige boliger og manglende formell infrastruktur skyldes den tungroddede søkeprosessen og den lave godkjenningssraten blant de palestinske søknadene. Titusener av palestinere ser seg derfor nødt til å installere uformell infrastruktur og vanntanker og risikerer dermed at både hus og strukturer blir revet som følge av brudd på loven. Nabolagene rundt flyktingleiren Shuafat gir det mest tydelige eksemplet på denne neglisjeringen. Siden 1967 har ikke myndighetene godkjent ett eneste infrastrukturprosjekt i disse bydelene. De eksisterende vannrørene dekker derfor kun etterspørselen til 10 prosent av befolkningen i området.¹⁰¹

Byggingen av separasjonsmuren har også bidratt til å forverre vann- og sanitærsituasjonen for palestinerne i Øst-Jerusalem på flere måter. Blant annet fordi muren skiller nabolag som egentlig er del av Øst-Jerusalem av fra resten av Jerusalem fordi de havner på feil side av muren. PWA hevder også at selve utbyggingen og forlengelsen av separasjonsmuren stadig forverrer situasjonen. For eksempel ble en vannrørledning i nærheten av Al-Jib i Jerusalem-distriktet skadet under utvidelse av muren ved inngangen av 2017.¹⁰²

41 prosent av den palestinske befolkningen i Øst-Jerusalem er ikke tilknyttet det offentlige vann-nettverket. Alle israelere er det.

De ulovlige bosetterne

ULIK TILGANG PÅ VANN

Vann er en mangelvare for palestinerne, ikke for de israelske bosetterne. Skjevheten i forbruksmønsteret er svært tydelig.

De fleste palestinerne i de okkuperte områdene lever på knappe 70 liter vann om dagen. I de mest sårbare områdene, hvor husene ikke er tilknyttet rørledningene, er situasjonen mer alvorlig. Der er forbruket nede på 20 liter vann om dagen. I noen deler av Jordandalen kun 4 liter. Dette er langt under hva Verdens helseorganisasjon (WHO) definerer som et forsvarlig minimumsforbruk. De estimerer at 100 liter vann om dagen er tilstrekkelig for å dekke de mest primære behovene, slik som hygiene, matlaging og drikkevann. 20 liter regnes som et absolutt minimum under humanitære katastrofer. For å illustrere, det trengs det 70 liter vann for å ta en kjapp dusj.¹⁰³ Trekker man ned i do én gang slukes det 10 liter vann¹⁰⁴, og en gjennomsnittlig håndoppvask krever 30 liter vann¹⁰⁵.

Bosetterne i Jordandalen forbruker 81 ganger mer vann per person enn palestinerne på Vestbredden, når man regner med det daglige vannforbruket i landbruket.¹⁰⁶ Regner man kun med husholdningsforbruket forbruker hver israelsk bosetter gjennomsnittlig seks ganger mer vann enn en palestiner. Hovedårsaken til den store forskjellen på forbruket mellom de to er at vannressursene i stor grad er gjort utilgjengelige for palestinerne. Forklaringen til det lave palestinske forbruket reflekteres således ikke det faktiske behovet, men det begrensede tilbudet. En annen forklarende faktor for det høye forbruket i Israel og blant de israelske bosetterne er en generelt høyere levestandard enn blant palestinerne.¹⁰⁷

I sommermånedene er vannmangelen på Vestbredden og Gaza mest akutt. Dette skyldes delvis at Mekorot reduserer mengdene de leverer til de palestinske områdene for å møte sesongens økte etterspørsel i de ulovlige bosettingene. Tørre vannkraner i de palestinske hjemmene skyldes også at mange brønner på enkelte deler av Vestbredden produserer mindre vann om sommeren. Det reduserte volumet av vann resulterer i lavere vanntrykk i rørene. For å sikre at alle får vann, må de lokale palestinske vannmyndighetene rotere tilbudet mellom byer og nabolag. Som et resultat av dette

har mange palestinerne langvarige vannavbrudd. Vanligvis varer de kun noen dager, andre ganger opp mot én måned. I tillegg betyr lavt vanntrykk at noen ganger ikke vannet når fjerntliggende steder eller i områdene som befinner seg i høyden, slik som i Bethlehem.¹⁰⁸

BRYTER MED FOLKERETTEN

Verdenssamfunnet protesterer mot Israels utbygging av jødiske bosettinger i Øst-Jerusalem og på Vestbredden. FNs sikkerhetsråd, EU, Amnesty International og Human Rights Watch er blant de internasjonale aktørene som anser bosettingene som ulovlige med henvisning den fjerde Genèvekonvensjonen (artikkel 49). I konvensjonen heter det at «... okkupasjonsmakten kan ikke deportere eller flytte en del av sin egen sivilbefolkning til det området som den okkuperer». Med utgangspunkt i dette, krever FN full byggestans av israelske bosettinger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem.¹⁰⁹

Israel, på sin side, bestrider at bosettingene er ulovlige. De mener de har sin fulle rett til å føre sin bosettingspolitikk. Dette reflekteres i også i den eksepsjonelle utbyggingen som foregår på Vestbredden. Siden Oslo-avtalen har antall bosettinger mer enn fordoblet seg. På alle åskammer kan man i dag se de særskilte arkitektoniske byggene: den stramme, ryddige bebyggelsen og de røde takene skiller seg ut fra den palestinske bebyggelsen. Lenger ned i dalførene finner man palestinerne sine hjem, som er preget av en mer tilfeldig plassering, eldre bygg og lavere standard.

Den massive utbyggingen av bosettinger er et klart signal på at Israel stadig velger ekspansjon og okkupasjon fremfor fred og sikkerhet.¹¹⁰

Bosetterne i Jordandalen forbruker 81 ganger mer vann per person enn palestinerne på Vestbredden,

Israelske bosettere

WHO's minimumsstandard

Palestinere på Vestbredden

Kilder:

<http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-Person-Only.pdf>

<https://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/WaterRestrictionsReport18Apr2009.pdf>

Vold

Beveger man seg rundt i Palestina og Israel vil man raskt kunne skille mellom boligene til den palestinske og den israelske befolkningen. For på hustakene til den palestinske befolkningen vil du kunne se store vanntanker, tett i tett. Disse skytes det stadig hull i, forteller en palestinsk kvinne oss i Hebron.

At de israelske soldatene bruker vanntankene som skyteskive, er veldokumentert og bekreftes av soldatene selv. Tilbake i 2009 uttalte en soldat at:

«Vanntanker er passende for skytetrening; de er overalt og har den rette størrelsen til å sikte på og kalibrere våpenet ditt, for å lette på frustrasjonen din, å lære de barna i nabolaget som kastet stein på deg og som du ikke kunne fange en lekse; eller bare for å bryte monotonien på en vakt».¹¹¹

En rekke rapporter beskriver hyppige angrep og alvorlig harselering av palestinere og deres eieendom av militæret og de ulovlige bosetterne. En rekke skader på vannrør, pumper og beholdere har blitt rapportert i løpet av de seneste årene, sammen med fysiske angrep på palestinere og internasjonale menneskerettsaktivister.¹¹²

FNs humanitære avdeling OCHA har, blant annet, rapportert om hvordan israelske bosettere siden 1990-tallet har tatt kontroll over en rekke naturlige vannkilder på Vestbredden. FN peker på at den utbredte praksisen blant bosetterne skyldes Israels manglende håndtering og sanksjonering mot denne form for ulovlig aktivitet på de okkuperte palestinske områdene. Som en okkupasjonsmakt er Israel ansvarlig for å sikre offentlig ro og orden, og sikkerhet for sivilbefolkningen, i de okkuperte områdene. Til tross for tydelige oppfordringer om å skjerpe praksisen, har Israel systematisk ignorert deres ansvar. Dette har resultert i to separate systemer for rettigheter og privilegier i de okkuperte områdene, hvor israelske statsborgere og bosettere favoriseres på bekostning av palestinere og deres rettigheter.¹¹³

STEMMER FRA SUSIYA

Det historiske Susiya var en liten landsby i utkanten av det sørlige Hebron, hvor det i sin tid bodde omkring 25 palestinske familier, som livnærte seg som bønder og gjeter. I 1983 ble en israelsk bosetting oppført like i nærheten, med et mistenkelig likt navn: Suseya. Dette skulle bli starten på en årelang konflikt. I dag er Susiya en skygge av seg selv: i 1986 beordret de israelske myndighetene at befolkningen måtte flytte, på grunn av de arkeologiske funnene i området. Palestinerne ble tvangsflyttet flere ganger, og lever i dag i telt og huler et betydelig stykke unna der det historiske Susiya lå.

Befolkningen er hardt rammet av okkupasjonen og det rigide israelske lovverket. Bebyggelsen regnes som ulovlig, siden den er bygd i område C uten tillatelse.

Beboerne forteller oss at etter en israelsk bosetter ble drept i området i 2001, så har situasjonen vært uutholdelig. Teltene, cisternene og vanntankene har blitt utsatt for en rekke angrep – både fra bosetterne og israelske soldater. Mens barna løper ivrig rundt oss, og viser stolt frem dyrene og den nylig installerte vannkrana, forteller en av beboerne oss om hvordan dette området engang var frodig og grønt. Det er vanskelig å forestille seg, når man ser utover det ørkenlignende landskapet. – Vi har ikke nok vann. Hverken til å oss selv, dyrene eller avlingene våre. Vi må betale dyrt for vannet som engang var vårt.

Palestinsk landbruk

GJENNOM GENERASJONER

Familien Mousa lever tradisjonen tro som gjeterne i Vestbreddens fjellandskap i Khirbet al Marajim, nord på Vestbredden. Deres livsgrunnlag er avhengig på husdyrholdet. Nå står dette i fare på grunn av israelske vannrestriksjoner, som kun gjelder for palestinerne.

Gjeteren Mousa og hans kone tar oss vel imot og byr på ferskt brød og hjemmelaget ost i det vesle, provisoriske huset hvor hele familien på ti sover. Mousa er én av de rundt tyve familiene som bor i området. I sommer fikk boligens enkle standard et betydelig løft da tomten deres ble tilkoblet vann-nettet fra Duma, den nærmeste palestinske landsbyen. «Det gjør livet mye enklere», forteller familiens overhode. Det betyr at vann ikke lenger må kjøpes på store plasttønner og fraktes hjem med traktor fra Ramallah. Dagens løsning med en tilkoblet ledning reduserer vannkostnadene med 85% for befolkningen i Khirbet al Marajim. Endelig kan familien nyte rennende vann like utenfor døra.

For gjeterfamilien på Vestbredden er innlagt vann ingen selvfølge. Israelske myndigheter er av den oppfatning at vannledningen er ulovlig bygd og derfor må den ødelegges. Vedtaket kom i september i år og påpekte det åpenbare; at prosjektet ikke er byggesøkt. Ethvert byggetiltak skal nemlig godkjennes av Israel i dette området, da det er underlagt israelsk militær kontroll. Bare én prosent av de palestinske byggesøknadene passerer nåløyet og ifølge FNs rapporter måtte også familien Mousa vente seg et udiskutabelt avslag på en byggesøknad. I disse områdene

av Vestbredden prioriteres ulovlige israelske bosettere. Utvidelsen av vann-nettverket til gjeterfamilien ble derfor bygd lynraskt, med håp om at israelske myndigheter ikke skulle oppdage endringen. Dessverre er det ikke lett å lure den mektige okkupanten.

Mousa har tidligere erfart Israels harde hånd. Et krav om rivning er allerede ilagt familiens hus, bygd før 1945, og før Israel gjorde sitt inntog som okkupasjonsmakt. For få år siden oppstod behovet for å utbedre taket som var lekk. Reparasjonene som ble gjort var tilstrekkelig til at israelske myndigheter krever at hele huset fjernes. Rivningen kan skje når som helst. Det tidligere nabohuset, bare noen meter bortenfor, ligger igjen i ruiner. Et tydelig bevis på at israelsk militære evner å sette handling bak sine ord.

Den stadige kampen i møte med israelske myndigheter stopper likevel ikke sønnen (18) fra å overta saueflokken på 180 beitedyr: «Jeg vil nå avslutte skolegangen min for å begynne å jobbe. Det er hardt, og vi føler vi blir presset vekk fra landet vårt». Vann- og landrestriksjonene grunnet utvidelse av israelske bosettinger har store konsekvenser for familiens mulighet til å opprettholde identiteten og livsstilen som gjeterne på Vestbredden.

Gjeterfamiliens situasjon er ikke spesiell. Ikke her. De mindre fremskritt familien opplever danner imidlertid grunnlag for håp. «Tilgangen til strøm og vann gir oss mot til å bli værende», sier faren Mousa. Det er rørende ord fra en herja og sta mann.

Tekst: Kathinka Aakenes

Foto: Ronja Jonasson

OKKUPERT LANDBRUK

Okkupasjonen skaper utfordringer for de palestinske bøndene og bremser utviklingen av regionens jordbrukssektor – og hele økonomien som sådan. De omfattende utfordringene gjør det vanskelig, om ikke umulig, å oppnå bærekraftig økonomisk utviklingen i de palestinske okkuperte områdene. Ødeleggelsen som følger med okkupasjonen gjennom-syrer alle aspekter ved palestinerne økonomiske liv, og da spesielt i jordbrukssamfunnene.¹¹⁴

PALESTINERNES KAMP

Palestinerne og israelerne deler den samme jorda og det samme klimaet. Til tross for samme utgangspunkt ligger det palestinske jordbruket langt bak Israel og resten av regionens landbruksproduktivitet- og fortjeneste. Før 1967 stod landbruket for mer enn halvparten av Palestinas samlede brutto-nasjonalprodukt (BNP), men siden da har omsetningen sunket betraktelig. På 1980-tallet hadde fortjenesten blitt redusert til 30 prosent, og i 2012 var det helt nede på seks prosent. Til sammenligning, økte landbruksproduktiviteten for de israelske bosetterne med 35 prosent mellom 1997 og 2012.¹¹⁵

De mest næringsrike jordbruks- og beiteområdene ligger i de israelsk-kontrollerte C-områdene på Vestbredden. Beslagleggelsen av land gjennom utvidelsen av israelske militærrområder, overdragelse av land og eiendom og bygging av bosettinger har ført til at palestinerne har mistet en tredjedel sine kultiverte jordbruksområder.¹¹⁶ De tallrike veiene, som er bygd for å sikre de jødiske bosetterne en trygg korridor inn og ut av bosettingene har også blitt bygd på dyrkbar mark. Disse veiene skaper problemer for ferdselen til de palestinske bøndene, siden de er stengt for all palestinsk trafikk. For bøndene, så vel som resten av den palestinske befolkningen, betyr dette at de må kjøre lange omveier for å komme seg til sin arbeidsplass.¹¹⁷

At viktige beiteområder og dyrket mark gjøres utilgjengelig for palestinerne er en naturlig forklaring på at produktiviteten reduseres og at de lider økonomiske tap. Andre forklaringer på de voksen-

de utfordringene, som lav produksjon, redusert produktivitet og lønnsomhet, skyldes i stor grad handelsrestriksjoner, begrenset bevegelsesfrihet, høy økonomisk risiko og lave insentiver for å gå inn med store investeringer i en usikker sektor. Disse forklaringene er alle direkte følger av den pågående israelske okkupasjonen.¹¹⁸

Selv om fortjenesten fra landbruket har vært fallende siden 1967, regnes landbruket fortsatt som en viktig del av det palestinske næringslivet. Blant annet fordi landbruket er den tredje største sysselsetteren i de okkuperte områdene. Ved siden av den økonomiske verdien, har landbruket alltid vært en viktig del av palestinerne felleskap, kultur og sosiale liv.¹¹⁹ *

BØNDER OG BOSETTERE

Med tilgang på knappe 11 prosent av de tilgjengelige grunnvannsressurser i de okkuperte områdene, kombinert med ødeleggelse og forfall av jordbruks- og vannrelatert infrastruktur, er palestinerne spillerom begrenset. De palestinske bøndene ser seg derfor nødt til å drive sesongbart landbruk som kun avhenger av naturlig regnvann. I gjennomsnitt ville de kunne tjent 15 ganger mer dersom de kunne benyttet seg av irrigert landbruk, slik som bosetterne gjør. De palestinske bøndene tvinges derfor til å produsere grønnsaker og frukt som kan tåle lengre tørkeperioder, slik som dadler, aubergine og squash.¹²¹ Det palestinske jordbruket er estimert å bruke en tiendedel av vannmengden til det israelske.¹²²

Den stadig voksende ulikheten i produksjonen skyldes bosetternes ressurstilgang. De er verken hindret av okkupasjonen eller vannmangel, noe avlingsmønsteret og produktiviteten bærer preg av.¹²³ Eksempelvis er det oliventrær som dominerer det palestinske jordbrukslandskapet nettopp fordi det krever lite vann, mens olivenproduksjon kun står for fem prosent av det kultiverte jordbrukslandskapet til bosetterne.¹²⁴

* Forskjellene i produktiviteten er også relatert til tekniske, organisatoriske og ledelses faktorer som til en viss grad er under palestinsk kontroll.¹²⁰

ISRAELSK JORDBRUKSPOLITIKK

Grunnlaget for Israels jordbrukspolitikk ble lagt ved statens etablering i 1948, og har siden preget landets økonomi og politikk. Selv om man har forlatt grunntanken om selvberging, sett i et sikkerhetsperspektiv, så er jordbruket fortsatt ansett som hjørnesteinen i den israelske utviklingen.

I perioden mellom 1997 og 2012 økte de israelske bosettere sitt dyrkede landareale med hele 35 prosent.¹²⁵ I dag tilfaller 93 kvadratkilometer av områdene på Vestbredden, som tidligere var under palestinsk kontroll, de israelske bosetternes landbruk. Bosetternes boligområdene utgjør til sammenligning rundt 60 kvadratkilometer av tidligere palestinsk land.¹²⁶ I motsetning til det palestinske, er det israelske landbruket preget av moderne teknologi, genmodifisering og kunstig vanning. Jordbruket står sådan sentralt i konflikten, som en stor forbruker av regionens grunnvannreserver – også i de okkuperte områder.¹²⁷

Jordbruket gir for øvrig ingen store inntekter til staten Israel. Jordbrukssektoren bidrar i snitt kun med 3,3 prosent av det samlede bruttonasjonalprodukt.¹²⁸

KAMPEN OM VANNET I JORDANDALEN

I 1967 startet annekteringen av jordbruksområder i Jordandalen, hvor det israelske militæret etablerte militære utposter som senere ble gjort om til sivile bosettinger. Det israelske landbruket i Jordandalen har i mer enn femti år spiret og grodd og vokst seg frem til å bli en betydelig eksportsektor. De israelske myndighetene har investert store summer i vannrensning og infrastruktur til irrigasjon for å øke produksjonen og kapasiteten på de store plantasjene. Virkeligheten for palestinerne i Jordandalen langt tørrere.¹²⁹

Overalt finnes det spor av okkupasjonen, og av de store forandringene som har skjedd. Store militærsoner, hyppige kontrollposter, utallige bosettinger og separerte veier preger området. Samtidig som okkupasjonen sakte, men sikkert kveler muligheten for palestinerne liv og landbruk i Jordandalen, vokser de israelske plantasjene.

Jordandalen, som strekker seg som en forlengelse av Riftdalen,* har alltid blitt omtalt som Palestinas brødkurv. I eldre litteratur kan man lese beskrivelser om et frodig og fruktbart område, hvor Jordaneleven slynger seg gjennom landskapet, og hvor det gunstige klimaet gjør det ideelt for et variert landbruk. I det historiske Palestina livnærte generasjoner av bønder seg på den næringsrike jorden i Jordandalen og i området nord for Dødehavet. Etter krigen i 1967 startet Israel utbyggingen av de folkerettsstridige bosettingene. Israel har lagt beslag på nærmere 80 prosent av denne jorden. Siden de store delene av Jordandalen har blitt konfiskert av det israelske militæret er området i dag derfor oppstykket i militærsoner og palestinerne er fordrevet fra sitt land. Mellom tørre beiter og forlatte landsbyer ruver store plantasjer, grønne og frodige. Disse drives utelukkende av de israelske bosetterne. De israelske bosetterne bor vegg-i-vegg med palestinerne på Vestbredden. Ofte er det bare ett par hundre meter som skiller nabolagene. Allikevel så opplever ikke bosetterne noen restriksjoner eller rasjonering av sitt vannforbruk. De har ubegrenset tilgang på vann til irrigasjon, til sine bassenger og fotballbaner.¹³⁰

* Riftdalen er et enormt geografisk system av forskninger og store sprekker som oppsto for 35 millioner år siden, da de afrikanske og arabiske kontinentalplatene beveget seg bort fra hverandre. Den nordligste delen av Riftdalen utgjøres av Bekaadalen i Libanon lengst mot nord og Jordandalen med elva Jordan som renner sørover til Genesaretsjøen og Dødehavet.

EXIST TO RESIST

Slagordet står malt med tjukke blokkbokstaver på samfunnshuset i Fasayil al Fouqa nord i Jordandalen. I likhet med 95 prosent av de andre landsbyene i området, er Fasayil plassert i det israelsk kontrollerte C-området. Det er her grasrotorganisasjonen Jordan Valley Solidarity (JVS) holder til. De kjemper en daglig kamp mot de israelske myndighetene, mot rivningsordre og mot bosetterne.

Vi møter Rashed Khudiri. En ung mann i 30-årene med et åpent ansikt og et voldsomt pågangsmot, til tross for situasjonen som omringer han. Han forteller oss om den pågående konflikten knyttet til vannforsyningene i området.

– I april i år angrep israelske soldater vann-nettverket i landsbyen Bardala. 40 bulldosere ødela hovedrørledningen, og stoppet vanntilførselen til 5000 palestinere. Vi kunne ikke gjøre annet enn se det skje. Vi var sjanseløse mot mer bulldosere og de væpnede soldatene, sukker Khudiri.

– Samtidig som våre vannkraner er tørre, bader bokstavelig talt bosetterne i vann. De fyller bassengene sine og plantasjene deres bærer frukter.

Khudiri forteller oss om den vanskelige hverdagen. Han prøver å forklare oss hvordan hans familie og naboer må nøye seg med fire liter vann om dagen, og om hvordan dette preger livene deres.

– Vi får vann hver fjerde dag, i rundt seks timer. Resten av vannet kjøper vi fra Mekorot. Vi må planlegge livene våre nøye, fortsetter han. – Vi har ikke tilstrekkelig med vann i springen eller nok penger til å kjøpe fra Mekorot. Så derfor vasker vi kun klær den dagen tankbilene kommer. Vi må prioritere å bruke vannet til eget drikkevann, til dyrene og til matlaging.

Når jeg spør om personlig hygiene, og særlig for de menstruerende jentene og kvinnene i landsbyen, svarer han at de bare kan dusje én gang i uken, men at de prøver å spare opp ekstra vann når noen familiemedlemmer har mensesen.

– Siden tankbilene ikke alltid kommer, så kan vi bare vaske klær den dagen vannet leveres. Vi kan ikke ta sjansen på å plutselig ikke ha nok drikkevann til oss eller dyrene våre.

Vår eksistens er vår viktigste måte å vise motstand mot dagens situasjon, avslutter Khudiri.

Gaza

Gazastripen, som er mindre enn Oslo by, ligger ved kysten av Middelhavet mot grensen til Egypt. Med en befolkning på nærmere to millioner mennesker er Gaza blant verdens tettest befolkede områder. De nesten to millioner menneskene som bor der lever på randen av en humanitær krise. Mer enn femti år under okkupasjon og et tiår med blokade har gått utover de grunnleggende behovene til den palestinske befolkningen. Helsevesenet har brutt sammen, strømforsyningene er bombet vekk og vannrørene er tørre. Om blokaden fortsetter vil Gaza være ubeboelig innen to år, hevder FN.¹³¹¹³²

KRIG OG BLOKADE

Rent vann er en mangelvare på Gaza. Det kan derfor virke som skjebnens ironi at Gazastripen mange problemer skulle eskalere under Israels militæroperasjon ved navnet «Operasjon Sommerregn» i 2006. Den militære intervensjonen resulterte i en humanitær krise, med et stadig mer prekært behov for vanntilførsel. Etter at Israel bombet vekk hovedvannledningene på Gazastripen har situasjonen vært særlig alvorlig.

Hyppige luftangrep og brutal krigføring har stadig forverret situasjonen for palestinerne på Gazastripen. Under operasjonen «Cast Lead» i 2008–2009 ble flere palestinske industriområder og vanninstallasjoner på Gaza bombet. Ifølge FN var bombingene både tilsiktet og en del av militærets systematiske strategi.¹³³ I 2014, under den forrige krigen på Gaza, ble skadene enda større. Vannforsyningene ble bombet sønder og sammen og viktig infrastruktur ble ødelagt. Mer enn to år etter krigen var over og bombene hadde stilnet mangler fortsatt nærmere en halv million mennesker tilgang til offentlig vannforsyning på Gaza.¹³⁴

Dette skyldes at Gazastripen største vannreservoar, Al Muntar, og stripens eneste kraftverk ble bombet. Al-Muntar-reservoaret er nødvendig for å kunne lagre vannet som blir kjøpt og fraktet via tankbiler til Gaza av Mekorot. Dette vannreservoaret er avhengig av trykkregulering, og dermed strøm, for å kunne frakte vann gjennom det regionale vann-nettverket. Da området hovedkilde til strøm ikke var drift, stoppet naturligvis også alle vannpumpene og behandlingsanleggene. Sammen med de strenge importrestriksjonene til Gaza har dette forsinket prosessen med å gjen-

oppbygge reservoaret og sikre vanntilgang til befolkningen på Gaza.¹³⁵

En rekke humanitære prosjekter har blitt iverksatt i et forsøk på å forbedre vannsituasjonen på Gaza, men den pågående blokaden hindrer og forsinker til stadighet de internasjonale rehabiliteringsprosessen av det nasjonale vann- og kloakk-systemet. Israels strenge begrensninger på import av råvarer og byggevarer til Gaza sinker den nødvendige rehabiliteringen av Gazastripen.

Materialer som tre, plantevernmidler, gjødsel, medisinsk utstyr og vannpumper stanses av israelerne fordi det anses som såkalte «dual-use»-materialer, og medfører ifølge israelerne en sikkerhetsrisiko. «Dual-use»-materialer er materialer israelerne frykter kan bli brukt til militære formål.¹³⁶ Helt nødvendige materialer stanses eller forsinkes dermed av de kompliserte og langsomme byråkratiske prosedyrene. Dette har ført til at mindre enn 16 prosent av de materialene som er nødvendig for å bygge livsviktig vanninfrastruktur har nådd Gaza.

Mangel på vanninfrastruktur og en vedvarende strømkrise* setter sine spor. Beboerne på Gaza kan ikke forvente mer enn to til tre timer med elektrisitet sammenhengende.¹³⁷ Dette har enorme konsekvenser for befolkningens dagligliv, samtidig som det undergraver funksjonaliteten av byens infrastruktur og tilbud, som vannrensing og helsefasiliteter.¹³⁸ Konsekvensen er at det hver dag dumpes 43 fulle olympiske svømmebasseng med avløpsvann og kloakk ut i Middelhavet fra Gaza. I tillegg til å forurense havet siver dette rett til den allerede høyt forurensete grunnvannskilden.¹³⁹

Dette har ført til at situasjonen på Gaza er mer prekær enn noensinne.¹⁴⁰

LISTEN SOM HINDRER GJENOPPBYGGINGEN AV GAZA

Etter Hamas' overtakelse av Gazastripen i 2007 innførte Israel en rekke handelsrestriksjoner på importvarer til Gaza. Dette har blitt tolket som et uttrykk for deres misnøye med maktovertakelsen, selv om deres offisielle begrunnelse har vært av sikkerhetsmessige hensyn for å begrense og forhindre rakettangrep fra Gaza mot de israelske grensebyene. For å unngå en humanitær krise godtok Israel at visse matvarer kunne importeres til Gaza, siden da har handelsrestriksjonene økt i omfang.

Listen med tillatte importvarer oppdateres og endres jevnlig og etter 2010 ble omfanget av listen betraktelig utvidet. Da begynte Israel å nekte import av varer som kunne kategoriseres som «dual-use»-materialer. Enkelt forklart er dette materialer som per definisjon kan brukes til både sivile- og militære formål. Dette fører til at et bredt spekter av varer faller inn under denne definisjonen. Internasjonalt er det ikke uvanlig å ta i bruk slike lister for å hindre import av uønskede varer, men da fungerer det gjerne som en balansert avtale mellom to suverene stater. I dette tilfellet brukes det derimot som en tydelig handelsrestriksjon pålagt av den okkuperende makt.

Opprinnelig inkluderte listen produkter som gjødsel, kjemikalier, råmaterialer til produksjon, metallrør, dreiebenker, samt navigering- og oppmålingsutstyr. I 2015 ble restriksjonene ytterligere utvidet, da 61 produkter ble lagt til listen. Blant de nye ulovlige produktene var treplanker, røykdetektorer, asbest-isolasjon, grafittpulver og hjelpemidler til å løfte tunge materialer. Denne omfattende, og svært omstridte, listen for importkontroll til Gaza inkluderer også alle typer båter, tunge kjøretøy, asfalt, murstein og trepanel tykkere enn 2 cm. Dette er materialer som er absolutt nødvendig for blant annet å kunne utvikle og bygge infrastruktur, vann-nettverk og et forbedret kloakk-system.

Tilsammen bidrar blokaden og den utfyllende listen med ulovlige materialer til en forverring av situasjonen for palestinerne som bor på Gazastripen. Isolasjonen og blokaden vanskeliggjør all rehabilitering og oppbyggingen av det krigsherjede området, samtidig som den humanitære situasjonen blir stadig mer utfordrende med manglende tilgang på vann, medisiner og mat.¹⁴¹

* Israel har gjennomført tre store militæroffensiver mot Gazastripen siden 2008, med store humanitære tap, materielle ødeleggelser og en vedvarende strømkrise som resultat. Strømkrisen er en stadig økende utfordring for befolkningen, og eskalerte i 2017. Strømforsyningene er sporadisk, og fungerer i knappe 2-3 timer om dagen. Bakgrunnen for den pågående krisen er sammensatt. Foruten store ødeleggelser på strømmettet, så har politiske intriger forverret situasjonen. Ved inngangen av 2017 sluttet de de palestinske selvstyremyndigheter på Vestbredden å finansiere strømutgiftene på Hamas-kontrollerte Gaza. Som en respons på dette besluttet Israel å begrense sine strømforsyninger inn til kyststripen. President Abbas standpunkt var politisk, og har sin grobunn i den interne maktkampen mellom Fatah (på Vestbredden) og Hamas (Gaza).

I år 2000 var 98,3 prosent av grunnvannet på Gaza egnet som drikkevann. Bare 17 år senere, i 2017, er mindre enn 4 prosent av grunnvannet egnet for menneskelig bruk. Om situasjonen ikke endrer seg drastisk vil alt grunnvannet på Gaza være uegnet til menneskelig bruk innen 2020. Ifølge FN vil forurensingen av grunnvannet da være uopprettelige.

VANNSITUASJONEN

Ingen nye kilder har blitt offisielt utviklet i Gaza siden Oslo II og en voldsom overutnyttelse av grunnvannet har ført til nedgang i grunnvannskvalitet og betydelig sjøvanninntrengning.¹⁴² Resultatet er at 96 prosent av vannet som kommer ut av springene i Gaza er udrikkelig. Ti år med blokade og tre kriger har gjort vannsituasjonen utholdelig. Halvparten av Gazas befolkning har begrenset tilgang på vann. Hver fjerde dag, i knappe åtte timer av gangen, finnes det vann i springen.¹⁴³ **

Det vannet som finnes er utrygt. I år 2000 var 98,3 prosent av grunnvannet på Gaza egnet som drikkevann. Bare 17 år senere, i 2017, er mindre enn 4 prosent av grunnvannet egnet for menneskelig bruk. Om situasjonen ikke endrer seg drastisk vil alt grunnvannet på Gaza være uegnet til menneskelig bruk innen 2020. Ifølge FN vil forurensingen av grunnvannet da være uopprettelige.

Dette har ført til at befolkningen er helt avhengig av eksterne vannkilder som Mekorot, eller avsaltet vann fra private renselanlegg. I perioder hvor vannforsyningene uteblir må befolkningen på Gaza ta med seg alt de har som kan romme vann for å fylle husholdningens vanntanker med overpriset vann fra private, lokale stasjoner.¹⁴⁵

Avsaltet vann fra private tilbydere er opptil 50 ganger dyrere enn det man normalt betaler for vann direkte fra det offentlige nettverket.¹⁴⁶ For noen familier betyr dette at de må bruke så mye som en tredjedel av inntekten sin på å kjøpe vann¹⁴⁷ Det er kun de få og velstående, med størst kjøpekraft, som kan kjøpe rent og trygt flaskevann for å møte familiens behov.¹⁴⁸

Ifølge offisielle estimater er over 80 prosent av vannet som distribueres på Gaza uegnet som drikkevann.¹⁴⁹ I tillegg til fire offentlige avsaltningsanleggene bistår minst 40 ikke-statlige anlegg og tusenvis av mindre private anlegg med å møte etterspørselen. PWA har ikke kapasitet til å følge opp standarden til disse anleggene. Manglende kontrollmekanismer fører til at forurenset vann selges og konsumeres, uten at dette får noen konsekvenser til tilbyderer.¹⁵⁰ På den måten tvinges befolkningen på Gaza til å drikke forurenset vann. De drikker vann som er blandet med kloakk fordi bomberegnet har gjort så stor skade på infrastrukturen at vann og kloakk gjerne renner gjennom de samme rørene.¹⁵¹

Å drikke forurenset vann betyr økt risiko for smitte av vannbårne sykdommer og nyreskader. Bare i løpet av julimåned 2017 ble det registrert 4200 tilfeller av barn under tre år som led av diaré, og hvert år øker antallet som lider av nyreproblemer med 13-14 prosent. For barna på Gaza betyr det også at de har syv prosent sjanse for å rammes av veksthemming på grunn av langvarig underernæring.*

Verdens helseorganisasjon (WHO) anslår at omlag 50 prosent av tilfellene av underernæring er knyttet til infeksjoner forårsaket av skittent vann og dårlig hygiene.¹⁵³ Dette er direkte følger av dårlig vannkvalitet.^{154 155 156}

* Veksthemming vil si at barn er lavere enn hva som er normalt, som et resultat av underernæring og tarmsykdommer de første 1000 dagene i livet, fra unngangelse til barnet fyller to år. Denne første perioden i barnets utvikling er således helt avgjørende for hjernens utvikling. Veksthemming påvirker barn på et følelsesmessig og sosialt plan, så vel som deres intellektuelle og kognitive utvikling. Underernæring i spedbarnsalderen fører til at hjernecellene ikke utvikler seg normalt. Som igjen fører til at disse barna har lavere læringsutbytte av skole og utdanning.¹⁵²

** Ifølge PWA sine egne beregninger ble det levert 98 millioner kubikkmeter vann til husholdning på Gaza i 2016. Hvorav 85,8 prosent av vannet ble hentet fra brønner på Gazastripen, 10,1 prosent ble kjøpt fra Mekorot, og resten ble behandlet i private avsaltningsanlegg.¹⁴⁴

JORDBRUK OG FISKE PÅ GAZA

Fiske har historisk sett vært en sentral del av økonomien og næringslivet på Gaza, men nå er fiskerne avskåret fra 85 prosent av farvannet utenfor Gaza på grunn av israelske sikkerhetssoner. Siden blokaden av Gazastripen startet i 2007 har fiskenæringen nærmest kollapset. Selv om Oslo-avtalen fastslår at de palestinske fiskebåtene kan bevege seg opp mot 20 nautiske mil fra strandlinjen overholder ikke Israel dette. Dersom de palestinske fiskerne befinner seg lenger enn 3-6 nautiske mil utenfor kysten av Gaza risikerer de å bli beskyttet og fengslet. Dette kombinert med overfiske og forurensning som følge av mangel på kloakkreanlegg har ført til en nedgang i fiskeindustrien på 66 prosent siden år 2000.¹⁵⁷

Når under fire prosent av vannet er egnet til menneskelig bruk, og dermed uegnet til irrigasjon, og 35 prosent av den dyrkbare jorda er utilgjengelig for palestinerne på Gazastripen, da lider jordbruket. Dette kombinert med de strenge importrestriksjonene har bidratt til at jordbrukssektorens andel av BNP falt fra 6,1 til 4,1 prosent i tidsperioden 2006–2016.¹⁵⁸

Begrensede muligheter til å produsere egen mat har store konsekvenser for befolkningens matsoverenitet. Resultatet er at nesten halvparten av Gazas befolkning sliter med å skaffe nok mat og så mange som 830.000 palestinerne har behov for matvarehjelp eller næringstilskudd.¹⁵⁹

SAMTALE MED ANERA

Amerikanere i Palestina

Vi møter Paul Butler i Øst-Jerusalem. Han er leder for den amerikanske bistandsorganisasjonen ANERA i Palestina, og har ledet organisasjonen siden 2011. Han snakker om deres arbeid på Vestbredden og på Gazastripen, og maler opp et dystert bilde av situasjonen. Han sier at arbeidsmiljøet har blitt vanskeligere på de få årene han har vært der, og stiller et retorisk spørsmål om hvordan situasjonen for palestinerne skal kunne løses. Spørsmålet henger i luften, før han plutselig avbryter stillheten og bedyrer at mye også har blitt bedre.

Butler forteller om hvordan ANERA har vært tilstede i regionen siden 1968, om hvordan de jobber på bakken og med grasrota, og om hvordan de forsøker å sikre tilstrekkelig vann- og sanitære tjenester til palestinerne i de okkuperte områdene. Deres team består hovedsakelig av ingeniører som forbedrer eksisterende infrastruktur. Deres viktigste arbeid er å få vannet i rørene, slik at palestinerne slipper å må gå lange distanser og avhenge av vann usikre vanntanker.

Selv om ANERA har et delt fokus, er det på Gaza organisasjonen møter de største utfordringene. – I motsetning til en rekke andre organisasjoner så gjennomfører vi aldri et prosjekt før vi har fått klarsignal fra de israelske myndighetene, forteller Butler, før han fortsetter. – Å sitte slik på gjerdet å vente er frustrerende, siden det forsinker byggeprosjektene våre, men samtidig er vi sikre på at installasjonene ikke blir revet når de først er på plass.

Han forteller videre om hvordan ANERA har ventet i mer enn halvannet år på å få godkjent byggematerialer til et infrastrukturprosjekt på Gaza. For selv om selve prosjektet har fått grønt lys av myndighetene, må alle materialene som skal brukes i prosjektet også spesialkonstrueres for å unngå at materialene stoppes av «dual-use»-listen. Hittil er 69 av 100 materialer godkjent. – Hvor lang tid det tar før vi får satt i gang byggingen er umulig å vite.

Dette er en høyst unik og svært kompleks situasjon, avslutter Butler. Særlig fordi myndighetene på Gaza, Hamas, israelske myndigheter og Egypt har en rolle i styringen av den lille kyststripa.

Internasjonal bistand

Palestina er avhengig av internasjonal bistand. Som et resultat av den vedvarende okkupasjonen er palestinerne blant de som er mest avhengig av støtte fra det internasjonale samfunnet for å dekke sine utgifter og for å sikre de mest basale behovene. Ifølge FN er 80 prosent av innbyggere på Gaza og mer enn 50 prosent av palestinerne på Vestbredden avhengige av humanitær hjelp.¹⁶⁰

Helt siden Oslo-avtalen ble signert i 1993 har formålet med donorstøtten vært å fremskynde fredsprosessen, bygge infrastrukturen til en fremtidig palestinsk stat og bidra til å realisere en såkalt to-statsløsning: altså én israelsk og én palestinsk stat, side om side.¹⁶¹

Fra 1993 til 2009 økte det samlede volumet på den internasjonale bistanden med 17 ganger, og nådde til slutt nærmere 3 milliarder amerikanske dollar årlig.¹⁶² Siden da har bistanden sunket betraktelig, og i 2016 nådde donorstøtten et bunnpunkt på 780 millioner dollar. Dette var en reduksjon på mer enn 81 prosent fra 2008. Til tross for det samlede støttenivået gradvis har falt siden 2009, forblir palestinerne blant verdens største mottakere av utenlandsk bistand per innbygger.¹⁶³

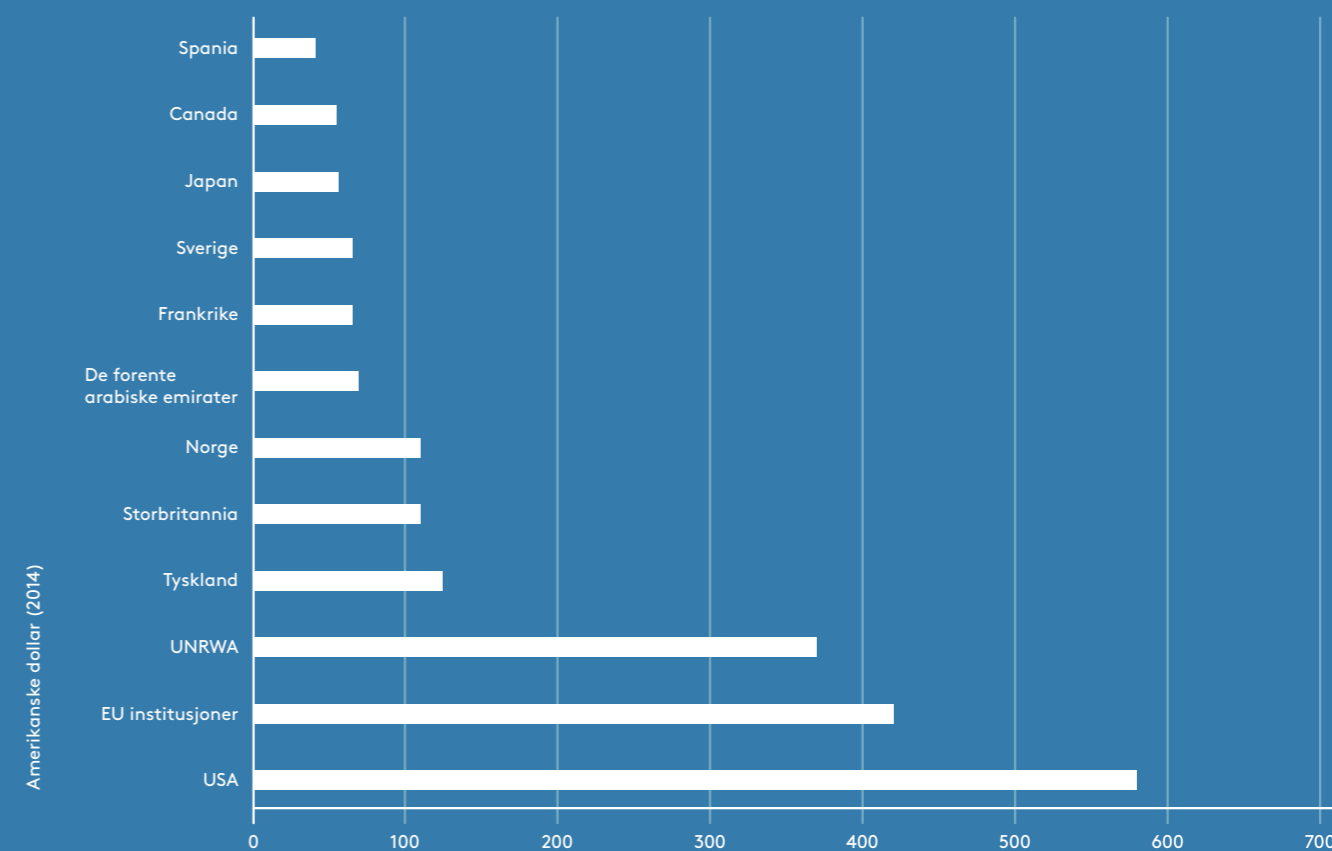
NORGES ROLLE

Norge er den sjette største donoren i verden og har tilsammen gitt over 7 milliarder kroner i bistand til Palestina siden 2005.¹⁶⁴ Blant Norges fokusområder finner vi gjenoppbygging og konstruksjon av ny infrastruktur i de okkuperte områdene, særlig på Gaza. Gjennom Verdensbankens flergiverfond (Palestine Infrastructure Development Multi Donor Trust Fund) deltar Norge i arbeidet med å rehabilitere infrastrukturen i Gaza etter krigen i 2014. Norske prioriteringer gjennom dette fondet er vann og sanitær, energitilgang, samt privat eiendomsrett («land administration»)¹⁶⁵

Norge har bidratt til reparasjon og oppgradering av vann- og avløpsnett i Gaza som fikk store skader under krigen i 2014. Dette har blant annet bidratt til at fire vannreservoarer og flere kloakkpumpestasjoner har blitt reparert, samtidig som både avløpstjenester og rørsystemet er blitt utbedret.¹⁶⁶

De store resultatene har uteblitt.

DE 12 STØRSTE DONORENE – SETT IFT. ODA-BISTAND – TIL VESTBREDDEN OG GAZA I ÅRENE 2010-2015.

Kilde: OECD/DAC: Aid at a glance

Foto: Anas al Baba/Oxfam, januar 2015

VI BYGGER OPP, DE RIVER NED

«Hvor mange ganger skal vi gjenoppbygge Gaza?»

Spørsmålet reises hyppig. Særlig i etterkant av de voldsomme krigene som har utspilt seg på Gaza-stripen stilles dette spørsmålet i media, blant donorland og hjelpeorganisasjoner. Sammen med de menneskelige lidelsene og tapene, som naturligvis ikke kan måles i penger, kommer gjenoppbyggingskostnader. I etterkant av den siste krigen i 2014 var regningen på gjenoppbyggingen i overkant av 25 milliarder norske kroner.

Fatale ødeleggelser og en befolkning i ruiner. Gang på gang har donorland finansiert gjenoppbyggingen av Gaza, for så få år senere å se Israel bombe i stykker området på ny. Regningen betales av det internasjonale samfunnet.¹⁶⁷

Den samme problematikken finner vi på Vestbredden og i Øst-Jerusalem. Israelske soldater rykker inn i landsbyer og i palestinske bydeler. De river hus, skoler og vanninfrastruktur. Ofte er bygningene og installasjonene betalt med støtte fra europeiske land og vestlige hjelpeorganisasjoner. Israel river, og donorene betaler.^{168 169 170 171 172}

EWASH, en internasjonal assosiasjon av frivillige organisasjoner som var finansiert av EU-kommisjonen, var i sin tid blant de sterkeste kritikerne av Israel sin praksis. De hadde et særlig fokus på de ødeleggelser som ble påført vann-, sanitær- og hygienestrukturer. De rapporterte at i perioden 2010–2011 ble mer enn 100 strukturer totalskadd, samtidig som 44 cisterner, 20 toaletter og 28

brønner ødelagt av israelske soldater. Majoritet av de rapporterte hendelsene skjedde i det israelsk-kontrollerte område C.¹⁷³

Rekken av lignende hendelser er lang. Ifølge FNs offisielle tall ble til sammen 308 strukturer, som var donor-finansiert, ødelagt i 2016. Dette tilsvarer 30 prosent av alle ødeleggelsene som fant sted i løpet av året, og de ødelagte strukturene hadde en samlet verdi på mer enn 6 millioner NOK¹⁷⁴. I februar 2017 ble en vannrørledning finansiert av UNICEF ødelagt av israelske soldater for andre gang. Den åtte kilometer lange rørledningen, som knytter beduinlandsbyene al-Hadidiya og al-Ras al-Ahmar i Jordandalen sammen, forsynte 47 familier med vann.¹⁷⁵

I første halvdel av 2017 kunne EU rapportere om 72 unike tilfeller hvor EU-finansierte strukturer hadde blitt ødelagt etter anvisning fra israelske myndigheter.¹⁷⁶ Et av disse tilfellene var rivningen av en barnehage i Jabal al-Baba-området på Vestbredden som var finansiert av EU-midler.¹⁷⁷

En del av kritikken som har blitt reist, blant annet i Norge, er at gjennom bistanden til palestinerne sørger det internasjonale samfunnet for å dekke store deler av utgiftene Israel som okkupasjonsmakt burde dekke ifølge Genève-konvensjonen.¹⁷⁸ Mens Israel fastholder at de står uten noe direkte økonomisk ansvar, er de europeiske landene sin oppfatning at Genèvekonvensjonene pålegger Israel å dekke palestinernes behov i C-områdene. Når dette ikke skjer, ser Norge og andre land seg derfor nødt til å bidra med nødhjelp.¹⁷⁹

KREVER ERSTATNING

I 2017 stilte åtte EU-land (Belgia, Sverige, Danmark, Frankrike, Spania, Italia, Irland og Luxembourg) seg bak et historisk erstatningskrav til Israel, for ødeleggelse og beslagleggelse av EU-finansiert utstyr. Kravet var på beskjedne 30 000 euro, men kravet var det første av sitt slag – og er ventet å være det første i rekken av en lang rekke erstatningskrav.¹⁸⁰ I en årrekke har organisasjoner og myndigheter protestert mot de systematiske ødeleggelsene av donor-finansierte prosjekter, og varslet at Israels praksis må få økonomiske konsekvenser.¹⁸¹ Men til tross for en del muntlig kritikk for Israels grove og kontinuerlige brudd på folkeretten, har det ikke blitt innført noen internasjonale sanksjoner mot Israel. Dette erstatningskravet, som kom høsten 2017, er det første juridiske responsen fra det internasjonale samfunnet.

Israelske myndigheter, på sin side, forklarer og forsvarer praksisen med at palestinere bygger ulovlig når de ikke får prosjektene godkjent på forhånd. Denne forklaringen avviser EU, og henviser til den lave godkjenningssraten på de palestinske søknadene. For eksempel ble bare 16 av 1253 søknader om byggetillatelse i område C godkjent i perioden 2014-2016. Godkjenningssraten tilsvarer én prosent av det totale antallet søknader.¹⁸² EUs oppfatning og offisielle standpunkt er at når dette er klimaet som palestinere og de involverte donorene må operere i, så tvinges man til å gjennomføre prosjektene før de er blitt godkjent. I et forsøk på å sikre den palestinske sivilbefolkningen de mest grunnleggende behovene.

Norske myndigheter har foreløpig ikke varslet at de vil søke erstatning for ødeleggelse og beslagleggelse av strukturer de har finansiert. Norge har heller ikke vært villig til å bruke økonomiske og politiske sanksjoner for å legge press på Israel for å avslutte okkupasjonen eller å bedre palestinernes tilgang på vann og tilstrekkelige sanitærforhold. Palestinerne har behov for humanitær og langsiktig bistand, men bistand alene vil ikke kunne gi dem frihet, tilgang på sine grunnleggende menneskerettigheter og selvstyre. Det kan bare sikres gjennom en politisk løsning hvor Israel avslutter okkupasjonen av Palestina og palestinere får mulighet til å bo i en stat med like rettigheter og muligheter. Om dette skal være en tostatsløsning eller enstatsløsning hvor palestinere og israelere har like rettigheter, vil være opp til partene å bestemme gjennom jevnbyrdige forhandlinger. Slike forhandlinger vil ikke komme i stand uten at det internasjonale samfunnet legger press på Israel gjennom økonomiske og politiske sanksjoner og ikke lar staten slippe unna med folkerettsbrudd og krenkelser av menneskerettighetene med kun muntlig fordømmelse. Dersom norsk bistand effektivt, langsiktig og bærekraftig skal sikre palestinere menneskeretten til vann og sanitær, må den ledsages av sterkere politisk og økonomisk press mot Israel. For som denne rapporten viser er det deres undertrykkende og diskriminerende politikk som er hovedgrunnen til at palestinere ikke har tilstrekkelig tilgang på vann.

Kilder

- 1 Amnesty International (2017): «The Occupation of Water». URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>
- 2 Palestinian Water Authority (2013): «Status Report of Water Resources in the Occupied state of Palestine-2012». URL: <http://www.pwa.ps/userfiles/file/%D8%AA%D9%82%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%B1%D8%AA%D8%B5%D9%86%D9%8A%D9%81%201/WR%20STATUS%20Report-final%20draft%202014-04-01.pdf>
- 3 Hatuqa, D. (2017): «Water deal tightens Israel's control over Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/07/water-deal-tightens-israel-control-palestinians-170730144424989.html>
- 4 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 5 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 6 Silver, C. (2016): «Israel's hydro-apartheid keeps West Bank thirsty». The Electronic Intifada. URL: <https://electronicintifada.net/blogs/charlotte-silver/israels-hydro-apartheid-keeps-west-bank-thirsty>
- 7 UN Water: «Human Rights to Water and Sanitation». URL: <http://www.unwater.org/water-facts/human-rights/>
- 8 OHCHR: «The Right to Water, Fact Sheet No. 35». URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet35en.pdf>
- 9 Amnesty International (2017): «The Occupation of Water». URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>
- 10 FN (2003): «The Question of Palestine & the United Nations -Chapter 3: The 1967 and 1973 Wars». URL: <http://www.un.org/Depts/dpi/palestine/ch3.pdf>
- 11 FN-Sambandet (2017): «Palestina». URL: <https://www.fn.no/Konflikter/Palestina>
- 12 Skogvold, I. (2015): «Farlige forbindelser II». Norsk Folkehjelp. URL: https://www.folkehjelp.no/Media/20_Files/Development/Farlige-forbindelser-II
- 13 Stranden, Sandberg og Eriksen (2017): «50 år er nok». Fagforbundet. URL: <https://www.google.no/search?q=50%20%C3%A5r%20er%20nok%20norsk%20folkehjelp&aq=50%20%C3%A5r%20er%20nok%20norsk%20folkehjelp&aqs=chrome..69157.7415j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
- 14 Corradin, C. (2016): «Israel: Water as a tool to dominate Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html>
- 15 Skogvold, I. (2015): «Farlige forbindelser II». Norsk Folkehjelp. URL: https://www.folkehjelp.no/Media/20_Files/Development/Farlige-forbindelser-II
- 16 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 17 Amnesty International (2009): «Troubled Waters – Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 18 Scobbie I. (1997): «Natural Resources and Belligerent Occupation: Mutation through Permanent Sovereignty». I Bowen, S. (1997) «Human Rights, Self Determination and Political Change in the Occupied Palestinian Territories» Martinus Nijhoff Publishers.
- 19 Silver, C. (2016): «Israel's hydro-apartheid keeps West Bank thirsty». The Electronic Intifada. URL: <https://electronicintifada.net/blogs/charlotte-silver/israels-hydro-apartheid-keeps-west-bank-thirsty>
- 20 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 21 Amnesty International (2009): «Troubled Waters – Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 22 B'Tselem (2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 23 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 24 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 25 al-Shalalfeh, Z., Napier, F. & Scandrett, E. (2017): «Water Nakba in Palestine: Sustainable Development Goal 6 versus Israeli hydro-hegemony». Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2017.1363728?journalCode=cloe20>
- 26 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 27 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 28 al-Shalalfeh, Z., Napier, F. & Scandrett, E. (2017): «Water Nakba in Palestine: Sustainable Development Goal 6 versus Israeli hydro-hegemony». Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2017.1363728?journalCode=cloe20>
- 29 Tyssen, T. (2013): «Så nært, likevel så fjernt». FIVAS. URL: <http://fivas.org/vann-og-sanitaer/sa-naert-likevel-sa-fjernt/>
- 30 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 31 Hollinder, B. (2006): «A Golden State Solution to the Israeli-Palestinian Water Conflict». Hastings Int'l & Comp.
- 32 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 33 Amnesty International (2009): «Troubled Waters – Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 34 al-Shalalfeh, Z., Napier, F. & Scandrett, E. (2017): «Water Nakba in Palestine: Sustainable Development Goal 6 versus Israeli hydro-hegemony». Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2017.1363728?journalCode=cloe20>
- 35 al-Shalalfeh, Z., Napier, F. & Scandrett, E. (2017): «Water Nakba in Palestine: Sustainable Development Goal 6 versus Israeli hydro-hegemony». Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2017.1363728?journalCode=cloe20>
- 36 al-Shalalfeh, Z., Napier, F. & Scandrett, E. (2017): «Water Nakba in Palestine: Sustainable Development Goal 6 versus Israeli hydro-hegemony». Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability. URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13549839.2017.1363728?journalCode=cloe20>
- 37 Messerschmid, C. (2005): «Till the Last Drop: The Palestinian Water Crisis in the West Bank, Hydrogeology and Hydropolitics of a Regional Conflict». Jura Gentium. URL: <http://www.juragentium.org/topics/palestin/en/water.pdf>
- 38 B'Tselem (2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 39 Amnesty International (2017): «The Occupation of Water». URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>
- 40 Al-Bazz, A. (2017): «Israel cuts off water to Palestinian village for a week». +972. URL: <https://972mag.com/at-the-height-of-summer-israel-cuts-off-water-to-palestinian-village/129674/>
- 41 Corradin, C. (2016): «Israel: Water as a tool to dominate Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html>
- 42 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 43 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 44 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 45 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 46 Verdensbanken (2009): «West Bank and Gaza. Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development». URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/WaterRestrictionsReportJuly2009.pdf>
- 47 Silver, C. (2016): «Israel's hydro-apartheid keeps West Bank thirsty». The Electronic Intifada. URL: <https://electronicintifada.net/blogs/charlotte-silver/israels-hydro-apartheid-keeps-west-bank-thirsty>
- 48 The Economist (2016): «Water in the West Bank: Nor yet a drop to drink». URL: <https://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21702716-palestinians-go-thirsty-despite-sitting-over-underground-ocean-nor-yet-drop>
- 49 OCHA (2017): «Demolition and seizure of service infrastructure in Palestinian communities in Area C exacerbates risk of forcible transfer». URL: <https://www.ochaopt.org/content/demolition-and-seizure-service-infrastructure-palestinian-communities-area-c-exacerbates>
- 50 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 51 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 52 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 53 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 54 B'Tselem (2000): «Thirsty for a Solution: The Water Shortage in the Occupied Territories and its Solution in the Final Status Agreement». URL: https://www.btselem.org/publications/summaries/200007_thirsty_for_a_solution
- 55 University of Sussex (2013): «Water Cooperation – or Instrument of Control?». Global Insight. URL: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=2788-policy-briefing-web.pdf&site=343>

- 56 Verdensbanken (2009): «West Bank and Gaza. Assessment of Restrictions on Palestinian Water Sector Development». URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/WaterRestrictionsReportJuly2009.pdf>
- 57 Corradin, C. (2016): «Israel: Water as a tool to dominate Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/news/2016/06/israel-water-tool-dominate-palestinians-160619062531348.html>
- 58 AJDS (2016): «The water conundrum of the Middle East». URL: <http://www.ajds.org.au/2016/10/water-middle-east/>
- 59 OCHA (2015): «Forced displacement». URL: <https://www.ochaopt.org/content/2015-overview-forced-displacement>
- 60 WASH (2007/2008): «Water for life». URL: http://www.phg.org/data/files/publications/general_reports/Reports/2008/waterforlife_07_08.pdf
- 61 Selby, J. (2013): «Cooperation, Domination and Colonisation: The Israeli-Palestinian Joint Water Committee». Water Alternatives. URL: <http://www.water-alternatives.org/index.php/volume6/v6issue1/196-a6-1-1/file>
- 62 University of Sussex (2013): «Water Cooperation – or Instrument of Control?». Global Insight. URL: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=2788-policy-briefing-web.pdf&site=343>
- 63 Elver, H. (2014): «Celebrating water cooperation: Red Sea to Dead Sea». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/01/celebrating-water-cooperation-r-201412072619203800.html>
- 64 Melhem, A. (2017): «New chapter begins in Israel-Palestine water dispute». Al-Monitor. URL: <https://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2017/06/palestine-israel-joint-water-committee-dispute-meeting.html>
- 65 Rasgon, A., Lazaroff, T. og Udasin, S. (2017): «Israel gives Pal. Authority limited water autonomy». The Jerusalem Post. URL: <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Israel-gives-Pal-Authority-limited-water-autonomy-in-West-Bank-478672>
- 66 Selby, J. (2017): «Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?». Open Democracy. URL: <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/jan-selby/what-hope-for-two-state-solution>
- 67 Hatuqa, D. (2017): «Water deal tightens Israel's control over Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/07/water-deal-tightens-israel-control-palestinians-170730144424989.html>
- 68 Selby, J. (2017): «Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?». Open Democracy. URL: <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/jan-selby/what-hope-for-two-state-solution>
- 69 Selby, J. (2017): «Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?». Open Democracy. URL: <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/jan-selby/what-hope-for-two-state-solution>
- 70 Hatuqa, D. (2017): «Water deal tightens Israel's control over Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/07/water-deal-tightens-israel-control-palestinians-170730144424989.html>
- 71 Selby, J. (2017): «Renewing cooperation on water: what hope for the two state solution?». Open Democracy. URL: <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/jan-selby/what-hope-for-two-state-solution>
- 72 Hatuqa, D. (2017): «Water deal tightens Israel's control over Palestinians». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/07/water-deal-tightens-israel-control-palestinians-170730144424989.html>
- 73 FN-Sambandet (2017): «Palestina». URL: <https://www.fn.no/Konflikter/Palestina>
- 74 Stabell, E. (2012): «Ulovlige bosettinger på hver eneste åskam». NRK. URL: <https://www.nrk.no/urix/--en-kontinuerlig-rekke-bosettinger-1.9390482>
- 75 Bakken, L. (2010): «Israel-grensene og bosettingene». NRK. URL: <https://www.nrk.no/urix/israel---grensene-og-bosettingene-1.7042252>
- 76 Stanghelle, H. (2018): «Den aggressive seierherren». Aftenposten. URL: <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/715K04/Den-aggressive-seierherren>
- 77 Peace Now (2017): «Escalation in Israel's Settlement Policy: The Creation of De-Facto Annexation». URL: <http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2017/11/Peace-Now-report-The-Creation-of-De-Facto-Annexation-1.pdf>
- 78 B'Tselem (2017): «Settlements». URL: <https://www.btselem.org/settlements>
- 79 Aljazeera (2017): «Israeli settlement building soars in West Bank». URL: <http://www.aljazeera.com/news/2017/06/israeli-settlement-building-soars-west-bank-170619173006691.html>
- 80 The Guardian (2004): «Rights, duties and obligations». URL: <https://www.theguardian.com/world/2004/jul/10/israel>
- 81 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 82 Stop The Wall: «The Wall». URL: <https://www.stophthewall.org/the-wall>
- 83 B'Tselem(2011): «The Separation Barrier». URL: http://www.btselem.org/separation_barrier
- 84 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 85 Messerschmid, C. (2011): «Separating the Waters (Part 1)». The Electronic intifada. URL: <https://electronicintifada.net/content/separating-waters-part-1/6971>
- 86 B'Tselem(2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 87 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 88 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>

- 89 B'Tselem (2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 90 B'Tselem (2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water/statistics>
- 91 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 92 Store norske leksikon (2017) : «Jerusalem». URL: <https://snl.no/Jerusalem>
- 93 Hareuveni, E. (2009): «Foul Play: Neglect og Wastewater Treatment in the Weat Bank». B'Tselem. URL: http://www.btselem.org/download/200906_foul_play_eng.pdf
- 94 Store norske leksikon (2017): «Oslo-avtalen». URL: <https://snl.no/Oslo-avtalen>
- 95 Human Rights Watch (2017): «Israel: Jerusalem Palestinians Stripped of Status». URL: <https://www.hrw.org/news/2017/08/08/israel-jerusalem-palestinians-stripped-status>
- 96 Fellesutvalget for Palestina (2017): «Israel fordriv palestinarar frå Jerusalem». URL: <https://palestina.no/israel-fordriv-palestinarar-jerusalem/>
- 97 Bakken, L. (2010): «Israel-grensene og bosettingene». NRK. URL: <https://www.nrk.no/urix/israel---grensene-og-bosettingene-1.7042252>
- 98 The Association for Civil Rights in Israel (2017): «East Jerusalem: Facts and Figures 2017». URL: <https://www.acri.org.il/en/wp-content/uploads/2017/05/Facts-and-Figures-2017-1.pdf>
- 99 The Association for Civil Rights in Israel (2017): «East Jerusalem: Facts and Figures 2017». URL: <https://www.acri.org.il/en/wp-content/uploads/2017/05/Facts-and-Figures-2017-1.pdf>
- 100 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 101 The Association for Civil Rights in Israel (2017): «East Jerusalem: Facts and Figures 2017». URL: <https://www.acri.org.il/en/wp-content/uploads/2017/05/Facts-and-Figures-2017-1.pdf>
- 102 Ma'an News (2017): «Israel's seperation wall construction affecting Palestinian water access, organization says». URL: <http://www.maannews.com/Content.aspx?ID=777632>
- 103 Waterwise (2011): «Showers vs. Baths: facts, figures and misconceptions». URL: <http://www.waterwise.org.uk/news.php/11/showers-vs.-baths-facts-figures-and-misconceptions>
- 104 Waterwise: «Indoors». URL: <http://www.waterwise.org.uk/pages/indoors.html>
- 105 Lindahl, H. (2013): «En maskinoppvask mer miljøvennlig enn håndoppvask?». Fremtiden i våre hender. URL: <https://www.framtiden.no/myteknusing/er-maskinoppvask-mer-miljoennlig-enn-handoppvask.html>
- 106 Gadzo, M. (2017): «How Israel engages in 'water apartheid'». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/news/2017/10/israel-engages-water-apartheid-171013110734930.html>
- 107 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 108 B'Tselem(2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 109 Røset, H. og Kalajdzic, P. (2016): «FN krever at Israel stanser all utvidelse av bosettinger». NRK. URL: <https://www.nrk.no/urix/fn-krever-at-israel-stanser-all-utvidelse-av-bosettinger-1.13290802>
- 110 Peace Now (2017): «Escalation in Israel's Settlement Policy: The Creation of De-Facto Annexation». URL: <http://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2017/11/Peace-Now-report-The-Creation-of-De-Facto-Annexation-1.pdf>
- 111 Egen oversettelse av Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 112 IRIN (2008): «Settler violence againts Palestinians on the rise». URL: <http://www.irinnews.org/news/2008/08/31/settler-violence-against-palestinians-rise>
- 113 FN (2012): «How Dispossession Happens». URL: https://www.ochaopt.org/sites/default/files/ocha_opt_springs_report_march_2012_english.pdf
- 114 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 115 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 116 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 117 Stabell, E. (2012): «Ulovlige bosettinger på hver eneste åskam». NRK. URL: <https://www.nrk.no/urix/--en-kontinuerlig-rekke-bosettinger-1.9390482>
- 118 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 119 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 120 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 121 Gadzo, M. (2017): «How Israel engages in 'water apartheid'». Aljazeera. URL: <http://www.aljazeera.com/news/2017/10/israel-engages-water-apartheid-171013110734930.html>
- 122 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 123 Verdensbanken (2013): «West Bank and Gaza: Area C And Future Palestinian Economy». URL: <https://www.haaretz.co.il/st/inter/Hheb/images/worldbanktar.pdf>

- 124 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 125 Ford, M. (2015): «Ripe for abuse: Palestinian Child Labor in Israeli Agricultural Settlements in the West Bank». Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/report/2015/04/13/ripe-abuse/palestinian-child-labor-israeli-agricultural-settlements-west-bank>
- 126 Holm, G. (2017): «Israelsk byggeboom på Vestbredden». NRK. URL: <https://www.nrk.no/urix/israelsk-byggeboom-pa-vestbred-den-1.13737974>
- 127 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 128 export.gov (2017): «Israel-Agriculture». URL: <https://www.export.gov/article?id=Israel-Agriculture>
- 129 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 130 Amnesty International (2017): «The Occupation of Water». URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>
- 131 Martin, A. og Klawitter, S. (2017): «Treading Water: The worsening water crisis and the Gaza Reconstruction Mechanism». OXFAM. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-treading-water-gaza-reconstruction-mechanism-220317-en.pdf
- 132 FN (2017): «Gaza 10 years later». URL: https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/gaza_10_years_later_-_11_july_2017.pdf
- 133 OHCHR (2009): «Human Rights in Palestine and other Occupied Arab territories. Report of the United Nations Fact-Finding Mission on the Gaza Conflict». URL: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/A-HRC-12-48.pdf>
- 134 Solberg, K. (2014): «Håpet deres er begravet i ruinhaugen i Gaza». Aftenposten. URL: <https://www.aftenposten.no/verden/i/5VvzE/Hapet-deres-er-begravet-i-ruinhaugen-i-Gaza>
- 135 Martin, A. og Klawitter, S. (2017): «Treading Water: The worsening water crisis and the Gaza Reconstruction Mechanism». OXFAM. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-treading-water-gaza-reconstruction-mechanism-220317-en.pdf
- 136 OXFAM: «Failing Gaza: underdrinkable water, no access to toilets and little hope on the horizon». URL: <https://www.oxfam.org/en/occupied-palestinian-territory-and-israel/failing-gaza-undrinkable-water-no-access-toilets>
- 137 OCHA (2017): «Gaza energy crisis: limited improvement in water and sanitation indicators; concerns over waterborne diseases remain». URL: <https://www.ochaopt.org/content/gaza-energy-crisis-limited-improvement-water-and-sanitation-indicators-concerns-over>
- 138 FN (2017): «Gaza 10 years later». URL: https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/gaza_10_years_later_-_11_july_2017.pdf
- 139 FN (2017): «Gaza 10 years later». URL: https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/gaza_10_years_later_-_11_july_2017.pdf
- 140 Martin, A. og Klawitter, S. (2017): «Treading Water: The worsening water crisis and the Gaza Reconstruction Mechanism». OXFAM. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-treading-water-gaza-reconstruction-mechanism-220317-en.pdf
- 141 Martin, A. og Klawitter, S. (2017): «Treading Water: The worsening water crisis and the Gaza Reconstruction Mechanism». OXFAM. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-treading-water-gaza-reconstruction-mechanism-220317-en.pdf
- 142 Verdensbanken (2009): «West Bank and Gaza: Assessment of restrictions on Palestinian Water Sector Development». URL: <http://siteresources.worldbank.org/INTWESTBANKGAZA/Resources/WaterRestrictionsReportJuly2009.pdf>
- 143 FN (2017): «Gaza 10 years later». URL: https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/gaza_10_years_later_-_11_july_2017.pdf
- 144 B'Tselem (2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 145 Jala, R. (2017): «How long can Gaza survive with no water?». Al-monitor. URL: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/08/palestine-gaza-strip-water-crisis-unlicensed-wells-shortage.html>
- 146 OCHA (2017): «Gaza energy crisis: limited improvement in water and sanitation indicators; concerns over waterborne diseases remain». URL: <https://www.ochaopt.org/content/gaza-energy-crisis-limited-improvement-water-and-sanitation-indicators-concerns-over>
- 147 Koek, E. (2013): «Water for one people only: Discriminatory access and 'Water-Apartheid' in the OPT». Al-Haq. URL: <http://www.alhaq.org/publications/Water-For-One-People-Only.pdf>
- 148 al-Mughrabi, N. (2017): «Gaza's water shortage worsening, no easy solution seen». Reuters. URL: <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-gaza-water/gazas-water-shortage-worsening-no-easy-solutions-seen-idUSKBN15A1FC>
- 149 B'Tselem (2017): «Water Crisis». URL: <http://www.btselem.org/water>
- 150 Amnesty International (2009): «Troubled Waters: Palestinians Denied Fair Access to Water». URL: <https://www.amnestyusa.org/pdf/mde150272009en.pdf>
- 151 Martin, A. og Klawitter, S. (2017): «Treading Water: The worsening water crisis and the Gaza Reconstruction Mechanism». OXFAM. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-treading-water-gaza-reconstruction-mechanism-220317-en.pdf
- 152 Floeng, M. (2016): «Vannmangel gir veksthemming». FIVAS. URL: <http://fivas.org/frontsak/vannmangel-gir-veksthemming/>
- 153 Floeng, M. (2016): «Vannmangel gir veksthemming». FIVAS. URL: <http://fivas.org/frontsak/vannmangel-gir-veksthemming/>
- 154 OCHA (2017): «Gaza energy crisis: limited improvement in water and sanitation indicators; concerns over waterborne diseases remain». URL: <https://www.ochaopt.org/content/gaza-energy-crisis-limited-improvement-water-and-sanitation-indicators-concerns-over>

- 155 OXFAM: «Failing Gaza: underdrinkable water, no access to toilets and little hope on the horizon». URL: <https://www.oxfam.org/en/occupied-palestinian-territory-and-israel/failing-gaza-undrinkable-water-no-access-toilets>
- 156 Høvring, R. (2017): «Hvis du er 10 år og bor i Gaza». Flyktninghjelpen. URL: <https://www.flyktninghjelpen.no/perspektiv/2017/hvis-du-er-9-ar-og-bor-i-gaza/>
- 157 UNCTAD (2015): «The Besieged Palestinian Agricultural Sector». URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/gdsapp2015d1_en.pdf
- 158 FN (2017): «Gaza 10 years later». URL: https://unsco.unmissions.org/sites/default/files/gaza_10_years_later_-_11_july_2017.pdf
- 159 Høvring, R. (2017): «Hvis du er 10 år og bor i Gaza». Flyktninghjelpen. URL: <https://www.flyktninghjelpen.no/perspektiv/2017/hvis-du-er-9-ar-og-bor-i-gaza/>
- 160 Banning-Lover, R. (2016): «USAid in Palestine: It's not about solving the world's problems but peoples daily ones». The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/oct/03/usaid-palestine-israel-tensions-humanitarian-aid-jenin-west-bank-gaza-dave-harden>
- 161 Norad (2017): «Palestine». URL: https://www.norad.no/contentassets/fd4f8594ad374f-b987416950489c757e/5.17-country-evaluation-brief_palestine.pdf
- 162 Norad (2017): «Palestine». URL: https://www.norad.no/contentassets/fd4f8594ad374f-b987416950489c757e/5.17-country-evaluation-brief_palestine.pdf
- 163 Norad (2017): «Palestine». URL: https://www.norad.no/contentassets/fd4f8594ad374f-b987416950489c757e/5.17-country-evaluation-brief_palestine.pdf
- 164 Norad (2017): «Palestine». URL: https://www.norad.no/contentassets/fd4f8594ad374f-b987416950489c757e/5.17-country-evaluation-brief_palestine.pdf
- 165 Norad Landsider: «Fakta om Palestina». URL: <https://www.norad.no/landsider/midstosten/palestina/>
- 166 Norad Landsider: «Fakta om Palestina». URL: <https://www.norad.no/landsider/midstosten/palestina/>
- 167 Martin, A. og Klawitter, S. (2017): «Treading Water: The worsening water crisis and the Gaza Reconstruction Mechanism». OXFAM. URL: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-treading-water-gaza-reconstruction-mechanism-220317-en.pdf
- 168 NBT (2012): «EU bygger opp, Israel river ned». Aftenposten. URL: <https://www.aftenposten.no/verden/i/6jvj8/EU-bygger-opp-Israel-river-ned>
- 169 Hass, A. (2017): «Israeli Army Prepares to Demolish Hundreds of Palestinian Homes in Northern Jordan Valley». Haaretz. URL: <https://www.haaretz.com/israel-news/1.822205>
- 170 The Palestine Chronicle (2017): «Israel Soldiers Demolish Palestinian Kindergarten in West Bank». URL: <http://www.palestinechronicle.com/israelis-demolish-palestinian-kindergarten-in-west-bank/>
- 171 McKernan, B. (2017): «Belgium demands compensation from Israel for demolition of donated school equipment in occupied West bank». Independent. URL: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/israel-destroys-west-bank-palestinian-schools-new-term-belgium-netherlands-compensation-a7912186.html>
- 172 OCHA (2017): «Record number of demolitions and displacements in the West Bank during 2016». URL: <https://www.ochaopt.org/content/record-number-demolitions-and-displacements-west-bank-during-2016>
- 173 Hearst, D. (2011): «West Bank villagers' daily battle with Israel over water». The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2011/sep/14/west-bank-villagers-battle-water>
- 174 OCHA (2017): «Record number of demolitions and displacements in the West Bank during 2016». URL: <https://www.ochaopt.org/content/record-number-demolitions-and-displacements-west-bank-during-2016>
- 175 Ma'an News (2017): «Israeli forces destroy UNICEF-funded water pipeline in Jordan Valley». URL: <https://www.maannews.com/Content.aspx?id=775564>
- 176 EU (2017): «Six-month Report on Demolitions and Confiscations of EU funded structures in the West Bank including East Jerusalem». URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20171004_six-months-report-on-demolitions-of-eu-funded-structures-in-area_c_march-august_2017_0.pdf
- 177 The Palestine Chronicle (2017): «Israel Soldiers Demolish Palestinian Kindergarten in West Bank». URL: <http://www.palestinechronicle.com/israelis-demolish-palestinian-kindergarten-in-west-bank/>
- 178 Knudsen, A. og Høigilt, J. (2017): «Norsk bistand til Palestina er et stort og dyrt paradoks». VG. URL: <https://www.vg.no/nyheter/meninger/palestina/norsk-bistand-til-palestina-er-et-stort-og-dyrt-paradoks/a/24091675/>
- 179 NTB (2017): «EU-land krever erstatning fra Israel». NRK. URL: https://www.nrk.no/norge/eu-land-krever-erstatning-fra-israel_-1.13741808
- 180 NTB (2017): «EU-land krever erstatning fra Israel». NRK. URL: https://www.nrk.no/norge/eu-land-krever-erstatning-fra-israel_-1.13741808
- 181 NBT (2012): «EU bygger opp, Israel river ned». Aftenposten. URL: <https://www.aftenposten.no/verden/i/6jvj8/EU-bygger-opp-Israel-river-ned>
- 182 EU (2017): «Six-month Report on Demolitions and Confiscations of EU funded structures in the West Bank including East Jerusalem». URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/20171004_six-months-report-on-demolitions-of-eu-funded-structures-in-area_c_march-august_2017_0.pdf

